

könyv
könyvtár
könyvtáros

2001
március

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

10. évfolyam 3. szám

2001. március

Tartalom

Könyvtárpolitika

Bariczné Rózsa Mária: Központi támogatások felhasználásának ellenőrzése: tájékoztató és összegzés 118 települési könyvtár szakértői vizsgálatáról ... 3

Műhelykérdések

Lukáts János: Szerkezet és tartalom. Kísérlet a magyarországi nemzetiségek könyvkiadásának elemzésére 1990–1999 22

História

Kozmáné Sike Emese: Bod Péter, a magyar könyvek rokonszenves szerelmese 36

Bálint Gábor: Az Uj Idők Lexikona (1936–1942) 46

Könyv

Információ–kommunikáció–nyelv 50

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz 53

From the contents

Mária Baricz-Rózsa: The use of central support; summary report of the expert examination of 118 public libraries (3);

János Lukáts: Structure and contents. Analysis of the book-publishing of nationalities living in Hungary, 1990–1999 (22)

Cikkeink szerzői

Bálint Gábor, az ELTE BTK Központi Könyvtárának munkatársa; *Bariczné Rózsa Mária*, a Könyvtárellátó Kht. könyvtári menedzsere; *Kozmáné Sike Emese*, a Debreceni Egyetem tanszéki könyvtárosa; *Lukáts János*, az ORTT könyvtárvezetője

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Monok István**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az ETO-Print Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Balogh Mihály**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatja a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár
Előfizetési díj 1 évre 3600 forint. Egy szám ára 300 forint
HU-ISSN 1216-6804

Központi támogatások felhasználásának ellenőrzése: tájékoztató és összegzés 118 települési könyvtár szakértői vizsgálatáról

Az önkormányzati könyvtárak többféle címen is részesülhetnek központi támogatásból. Ezek közül két olyan támogatási forma is van, amely nem a Magyar Államkincstáron (és a sokszor elátkozott programfinanszírozáson) keresztül jut el a könyvtárakba, s melyekre az általános szerződés-kötési szabályokat nem alkalmazzuk:

- az egyik a Belügyminisztérium fejezeti kezelésű előirányzatai között, központosított előirányzatként szereplő, ún. érdekeltség-növelő,
- a másik a szaktárca költségvetéséből biztosított, a „Könyvtárpártoló Önkormányzat” cím elnyerésével járó

támogatás.

Az elmúlt év novemberében a kulturális tárca szakértői vizsgálatot indított az utóbbi három évben e forrásokból átutalt támogatások felhasználásának ellenőrzésére. A szakértői jelentések alapján a vizsgálatról az alábbiak összegzést készítettük:

A belügyminisztérium költségvetésében szereplő központosított előirányzatról a kulturális tárca számára *nem kell* elszámolást küldeni, felhasználását a helyi önkormányzatok könyvtári és közművelődési érdekeltség-növelő támogatásáról szóló 15/1998. (III. 31.) MKM rendelet szerint kell lebonyolítani („úgy, hogy a tényleges felhasználás ellenőrizhető legyen”). Az elszámolás az államháztartási rendszer működéséről szóló, többször módosított 217/1998. (XII.31.) Korm. rendelet 4. sz. mellékletében közölt űrlapok kitöltésével történik, melyeket az önkormányzatoknak a területileg illetékes TÁKISZ-okhoz kell elküldeniük. A „Könyvtárpártoló Önkormányzat” cím „jutalmáról” viszont a kulturális tárca könyvtári osztályának kell elszámolni: minden évben levélben közöltük, hogy a kiutalt támogatásról az önkormányzat mikorra küldjön szöveges beszámolót és számlamásolatokat. Az elszámolásokat minden évben figyelemmel kísértük, szükség esetén felszólítást küldtünk a hiány pótlására.

A felhasználások ellenőrzését nagy mértékben elősegítették a megyei könyvtárak igazgatói és munkatársai is, akik tájékoztatásunk alapján a gyakorlatban is nyomon követték a fejlesztések megvalósítását, s jelzéseik következtében többször is előfordult, hogy egy-egy önkormányzat figyelmét még az elszámolási határidő előtt külön is felhívtuk arra, hogy köteles gondoskodni a támogatás rendeltetésszerű

felhasználásáról. Mindemellett e két támogatási forma lebonyolítójaként néhány helyen azzal kellett szembesülnöm, hogy az adott támogatást nem arra fordították, amire szántuk (esetleg nem is a könyvtár fejlesztésére használták fel).

A Könyvtárpártoló Önkormányzat cím elnyerésére kiírt pályázat 1996-tól létezik. Ezen a címen

1996-ban 23 helyi önkormányzatnak 7,2 millió Ft-ot,

1997-ben 114 helyi önkormányzatnak 26,5 millió Ft-ot,

1998-ban 42 helyi önkormányzatnak 20 millió Ft-ot,

1999-ben 53 helyi önkormányzatnak 20 millió Ft-ot,

2000-ben 44 helyi önkormányzatnak 20 millió Ft-ot

utaltattunk át.

Az érdekeltség-növelő támogatás címén rendelkezésre álló forrást az éves költségvetési törvény határozza meg. Ennek alapján

1998-ban 2084 helyi önkormányzatnak 200 millió Ft-ot,

1999-ben 2217 helyi önkormányzatnak 246 millió Ft-ot,

2000-ben 1541 helyi önkormányzatnak 284 millió Ft-ot

utaltattunk át.

Az 1997. évi CXL. (kulturális) tv. szerint e forrásból csak azok az önkormányzatok részesedhetnek, melyeknek könyvtára a nyilvános könyvtárak jegyzékén szerepel. A 2000. év ebből a szempontból átmeneti évnak számított: a jegyzék összeállításának elhúzódása miatt 2000-ben mindenki megkapta a támogatást, aki jelentkezett a jegyzékre. 2001-ben azonban a kulturális tárcának már ragaszkodnia kell az előíráshoz. Azok, akik még nem kerültek fel, de ez évben szeretnének e támogatásból részesedni, legkésőbb április végéig kérhetik felvételüket (remélhetőleg február 20-ig a megyei könyvtárba bejelentették az elmúlt évi gyarapítás összegét). Mivel a támogatás csak a könyvtár állománygyarapításának fejlesztésére használható fel, ezért a tényleges felhasználások kontrollját jelenti a következő évi jelentés a gyarapítás összegéről, illetve a külön beküldött statisztikai adatszolgáltatás, továbbá az önkormányzatok jelentései a központosított előirányzatok felhasználásáról. Az adatok alapján összességében megnyugtatónak láthatjuk a felhasználást, mert a különböző adatsorok nagyjából azonosak. Szabó Ferenc, a Könyvtári Intézet munkatársa azonban minden évben részletes kimutatást is készít az esetleges eltérésekről.

A szakértői vizsgálatba bevont településeket mindezek alapján az alábbi szempontok mérlegelésével választottuk ki:

- a Könyvtári Intézet kimutatása szerint 1999-ben kevesebbet gyarapítottak, mint amennyi támogatást kaptak (többnyire kistelepülésekről és kb. 3-4 ezer forintos eltérésekről van szó, a problémát az jelenti inkább, hogy a központi támogatás mellé nem társítottak saját forrást a beszerzésre, s így a következő évben már nem kaphatnak központi támogatást);
- a Könyvtári Intézet kimutatása alapján jelentős eltérés van az érdekeltség-növelő támogatásra és a statisztikai jelentésre beküldött adatok között (külön kigyűjtöttük azokat, amelyek a minisztériumtól egy adott évben aránylag jelentős támogatást kaptak, s a következő évben nem jelentettek statisztikát);

- a Könyvtári Osztály kimutatása alapján az adott településtípusban az átlagosnál több támogatást kaptak, esetleg többféle címen is (érdekeltségnövelő automatizmus+felzárkóztató pályázat+Könyvtárpártoló Önkormányzat), illetve a lehetségesnél jóval kevesebbet kaptak (ez esetben a szakértő elsődleges feladata az, hogy tisztázza, miért nem képes a könyvtár megszerezni a lehetséges támogatást);
- a megyei könyvtárak igazgatói bármely támogatási forma vonatkozásában konkrét vizsgálatot javasoltak.

A négy szempont alapján több mint 300 település került fel az első listánkra. Ebből többszöri válogatás eredményeként 118 maradt, 52 város és 66 község. A többi a következő évi vizsgálati programba javasoltuk felvenni. Az ellenőrzés csak a települési önkormányzatokat érintette, mert a megyei önkormányzatok (és a főváros) érdekeltésnövelő támogatásának felhasználását a telematikai és az Országos Dokumentumellátó Rendszer fejlesztésére kapott támogatásokkal együtt vizsgálja a minisztérium.

A vizsgálat elvégzésére a könyvtári szakértői engedéllyel rendelkezők közül többnyire megyei vagy városi könyvtárak igazgatóit, munkatársait kértük fel: dr. Arató Antal, Székesfehérvár; Balogh Ferencné, Veszprém; Belgyár Lászlóné, Debrecen; Bertalanné Kovács Piroska, Szolnok; Czupi Gyula, Nagykanizsa; Engel Tibor, Eger; Farkas Márta, Eger; Gellér Ferencné dr., Debrecen; Gubuczné Tomor Mária, Kisújszállás; Győri Erzsébet, Budapest; Gyüszí László, Tata; Halász Magdolna, Sárospatak; Jakab Béláné, Cegléd; Kiss Gábor, Zalaegerszeg; Kiss Jenő, Budapest; Kovácsné Mogyorósi Erika, Érd; Madarászné Szakmáry Katalin, Veszprém; Ramháb Mária, Kecskemét; dr. Szabó Imréné, Győr; Száraz Istvánné, Budapest; Tuba László, Győr.

Mindannyian más-más megyébe látogattak el, mint ahol élnek és dolgoznak. Feladatuk azt is, hogy általános tájékoztatást adjanak az 1997. évi CXL. tv. alapján kiadott jogszabályokról, a nyilvános könyvtárak jegyzékéről, továbbá a különböző támogatási lehetőségekről (ezek elnyerésének feltételeiről). A szakértők közé felkértük Száraz Istvánnét, a Belügyminisztérium munkatársát is, aki a NKÖM-től átveszi és a TÁKISZ-okhoz továbbítja az utalandó összegek listáját. Őt elsősorban azzal bíztuk meg, hogy az önkormányzatok elszámolásairól készítsen összegzést. Emellett járt öt településen is, ahol – könyvtári szakértővel együtt – a gyakorlatban is láthatta a támogatás felhasználását. Tájékoztatása szerint ilyen vizsgálati programra (amely a központosított előirányzatok felhasználását ellenőrzi) Magyarországon eddig még nem került sor. Tapasztalatainkat tehát a Belügyminisztérium valószínűleg más ágazatok finanszírozási programjainak lebonyolításához is hasznosíthatja majd.

A „kijárási” előtt legelőször is megbeszélést tartottunk a szakértőkkel. Itt kiosztottuk a könyvtárakra vonatkozó összes hatályos jogszabályt, tájékoztattuk őket a finanszírozási programokról, a nyilvános könyvtárak jegyzékével és az alapító okiratokkal kapcsolatos legfontosabb tudnivalókról, tisztáztuk a vizsgálat szempontjait és közösen eldöntöttük, hogy ki melyik megyébe látogat.

A megbeszélés után a vizsgálati programot engedélyeztettük a tárca vezetőivel (és jóváhagyattuk a szakértői vizsgálat költségeit), majd minden polgármester (jegyző) számára egyedi értesítést küldtünk a vizsgálat megkezdéséről. A megyei könyvtárak igazgatóit soros értekezletükön tájékoztattuk arról, hogy területükön mely településekre küldünk szakértőt, és kértük őket, hogy adjanak meg minden segítséget számukra. A szakértőknek pedig kiküldtük a következő segédanyagokat: a települések listáját (megyénként és betűrendben), feltüntetve a támogatások jogcímeit és összegeit (lásd. melléklet); az egyes települések dossziéját (melyben az elmúlt években beadott pályázatokat, a támogatások elszámolásait és egyéb eseti információkat gyűjtöttünk össze); kimutatást az egyes települési könyvtárak „viszonyáról” a nyilvános könyvtárak jegyzékéhez (jelentkeztek és felvettük; jelentkeztek, de nem tudtuk felvenni és levelet kell írunk számukra; nem is jelentkeztek); a könyvtáraknak az 1999. évi statisztikában nyilvántartott adatait; a polgármesterek (jegyzők), a megyei könyvtárak és a felkért szakértők név- és címjegyzékét (telefonszámát); a polgármestereknek írt levelek másolatát.

A VIZSGÁLAT SZEMPONTJAI

- a könyvtár szolgáltatóképességének rövid jellemzése: működik-e, van-e könyvtáros stb.,
- a könyvtár költségvetésének elemzése: van-e önálló költségvetés, illetve van-e elkülönített címen a könyvtári szolgáltatás biztosítására tervezett összeg, hogyan kezelték a központi támogatást (megemelték-e az előirányzatot), a támogatás céljára szerepelt-e saját előirányzat is, ki döntött a felhasználásról stb.,
- az elmúlt év során kapott központi támogatások konkrét egyeztetése,
- ezek felhasználásának leírása: a Könyvtárpártoló Önkormányzat címmel járó támogatás esetében egybevetése a beküldött szöveges beszámolóval, illetve az érdekeltségnövelő támogatás esetében annak összegzése, hogy a támogatásból konkrétan milyen tartalmú és típusú dokumentumokat vásároltak.

A vizsgálati jelentést a szakértők az előre megadott két nagy fejezetben készítették el: településenként rögzítették a szempontok alapján tett megállapításokat, majd általánosságban összegezték a tapasztalatokat és a szükséges módosítási javaslatokat.

Minden szakértő elkészítette jelentését a fenti elvárásoknak megfelelően. Ezekből a következő megállapítások vonhatók le:

A VIZSGÁLAT EREDMÉNYE

I. A könyvtárak szolgáltatóképessége

A szakértőkkel történt előzetes konzultáción tisztáztuk, hogy *nem* szakfelügyeleti vizsgálatot végeznek, felhatalmazásuk csak egy konkrét területre, a támogatások felhasználására irányul. E támogatások célja azonban végső soron minden esetben az olvasók szolgálatának elősegítése volt, ezért vizsgálati anyagukban összeg-

zésszerűen rögzíteniük kell azt is, hogy a könyvtár az olvasók számára képes-e folyamatosan biztosítani szolgáltatásait (hiszen hiába adunk több százezer forintot dokumentumvásárlásra, és hiába kezeli a könyvtáros ezeket az adatokat szabályszerűen, ha ki sem nyitja a könyvtárt, mert pl. nem tud fűteni).

A 118 könyvtár 99%-a folyamatos szolgáltatást biztosít olvasói számára. Közülük egy 433 lakosú, Baranya megyei kis faluban – ahol sem iskola, sem óvoda nincsen – jelenleg nem találnak olyan embert, aki a könyvtárt működtetné (Somogyhatvan). Szünetel továbbá a könyvtár Bodrogon, de azért, mert épületét felújítják. Hamarosan megszépült környezetben fogadhatja olvasóit (a berendezést már megvásárolták és folyamatosan gyarapítják a gyűjteményt). Két könyvtár is van, amely az elmúlt év során hosszabb ideig zárva tartott, elsősorban a könyvtáros betegsége miatt (Páty, Örkény), s most nehéz újból beszoktatni az olvasókat. A jelentések is azt igazolták, hogy kistelepülések (1000 lakos alattiak) esetében ma már szinte általánosnak számít, hogy a könyvtáros (aki többnyire tiszteletdíjas) hetente egy-két órát tartja nyitva a könyvtárt, viszont bármikor rendelkezésre áll bárkinek (pl. Szelő). A nagyobb települések esetében több helyen olvashattuk a szakértő nemtetszését a nyitva tartási idő megállapításának módjáról. Van olyan település, ahol a heti *öt napon négyféle* időtartamban áll olvasói rendelkezésére a könyvtár (ember legyen a talpán, aki ezt képes megjegyezni). Összességében a vizsgált települések könyvtárai a szolgáltatás minősége szempontjából az országos átlagnál jobb képet mutatnak. De ez el is várható tulajdonképpen, hiszen nagy részük jelentős támogatást nyert a Könyvtárpártoló Önkormányzat pályázaton, melyet a könyvtár technikai-műszaki fejlesztésére kellett fordítani. Ezen túlmenően azonban idézendőnek tartom *Gyüsi László* gondolatait is: „A vizsgált települések könyvtárosai szívüket, lelküket áldozzák a könyvtárakért, az olvasókért. A hivatalos nyitva tartáson túl szinte bármikor kérhetik őket, hogy álljanak az olvasók rendelkezésére. Mindezt tapasztaltam a kistelepülésen és a városban is”. Van azonban két olyan könyvtár is, ahol a „könyvtárosok” teljes szakértelmének hiányáról olvashatunk beszámolót. Két kicsi településről van szó, ahol a könyvtár ugyan folyamatosan „üzemel”, de pl. a leltárkönyvek helyett az egyik helyen 3 kockás, a másik helyen 2 vonalas füzetbe vezetik be a vásárolt könyvek adatait. E könyvtárak esetében a megyei könyvtárak azonnali segítségére van szükség.

II. A könyvtárak költségvetése

Önállóan gazdálkodó költségvetési szervként 8 könyvtár működik (Battonya, Cegléd, Dévaványa, Dombóvár, Gyöngyös, Nagykálló, Siófok és Tapolca). A többség részben önállóan gazdálkodó, teljes jogkörű intézmény, melyek gazdálkodási feladatait legtöbb esetben a polgármesteri hivatal végzi. E két csoportban a könyvtár vezetője javaslatot tehet a következő évi költségvetésre, bevonják az „alkudozási” folyamatba, és a jóváhagyott (valamint a központból kapott) összegeket saját belátása szerint költheti el. Problémák leginkább az összevont intézmény keretében működő könyvtárak esetében adódnak, ahol a könyvtáros nem tudja, hogy joga lenne látni a költségvetést és beleszólni annak alakításába. Külön csoportot képeznek azok a kistelepülésen működő könyvtárak, ahol a könyvtár

létezése nincs tisztázva és dokumentálva, fenntartási költségei a polgármesteri hivatal költségvetésében nincsenek elkülönítve (ezért többnyire nem jelentkeztek a nyilvános könyvtárak jegyzékébe történő felvételre sem). Jobbik esetben a könyvtáros legalább novemberben értesül arról, hogy elkölthet 10 vagy 50 ezer forintot állománygyarapításra. Rosszabbik esetben erről nem is értesül, hanem a hivatalban vagy az összevont intézmény más szervezeti egységeiben dolgozók egyszerűen elköltik a könyvtár pénzét: adótanácsadóra, jogszabálygyűjteményre, napilapokra vagy esetleg a Kismama című hetilapra (a példákat a szakértői jelentésekből idézem). Ilyen, illetve ehhez hasonló szabálytalanságokról hat település esetében számoltak be a szakértők. Itt a minisztériumnak lépnie kell. Mélységesen egyetértve *dr. Arató Antallal* azt javaslom, hogy szólítsák fel a jegyzőt: az elmúlt év(ek)ben „átcsoportosított” összegeket „forgassák vissza” a könyvtár számára, tehát a hiányzó összeggel emeljék meg a könyvtár költségvetését, és biztosítsák, hogy a jövőben csak a könyvtáros szerzeményezhessen, s a megvásárolt dokumentumok mindegyikét szabályosan leltározzák be a könyvtár gyűjteményébe. Erről a jegyző 30 napon belül készítsen igazoló jelentést. Ha ezt elmulasztja, az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. tv. 64. §-a alapján a kapott támogatást a jegybanki alapkamat kétszeresével együtt kell visszafizetnie a minisztérium számlájára. Ha nem fizetné vissza, akkor a minisztériumnak e paragrafus alapján joga van azonnali beszédési megbízással leemeltetni az önkormányzat számlájáról az összeget.

Az érdekeltségnövelő támogatás rendeltetésszerű (tehát a lakossági szolgáltatás fejlesztését szolgáló gyűjteménygyarapításra történő) felhasználását garantálhatja, ha a könyvtár önálló költségvetéssel rendelkezik. Ha nincs önálló költségvetése, akkor a könyvtárosnak legalább azt el kell érnie, hogy a könyvtárra költött összegeket (de legalábbis az állománygyarapítás összegét) a könyvtári tevékenység szakfeladatán könyveljék el (és ne a művelődési házén, vagy az iskoláén). *Kiss Gábor* erről így írt: „Ismét csak bebizonyosodott, hogy a rendszeres működésű, folyamatos szolgáltatásra berendezkedett könyvtárakat még a legjobb vezetők megléte mellett is állandóan fenyegeti a funkcionális bedarálás veszélye – akár a működési előirányzataik, akár a fejlesztési forrásaik felhasználását tekintve, de igaz ez a munkaidő felhasználására (esti, hétvégi igénybevételek) vagy más tevékenység végzésére, szabadságok kiadására is. Ragaszkodni kell tehát – a szolgáltatások biztonsága érdekében – az alapító okirathoz, az abban megjelölt alapfeladatokhoz, a belső viszonyokat rendező szervezeti és működési szabályzatokhoz és a külön soron tervezett költségvetési előirányzatokhoz – a támogatásoknál pedig a kötött, nyilvántartási kötelezettséggel terhelt felhasználáshoz. Ezek nélkül a garanciák nélkül a könyvtári szolgáltatások előbb-utóbb áldozatul eshetnek a helyi erők játékaik.” (Azt már csak halkán fűzöm hozzá: a fentebb jelzett hat település közül ötöt felvettünk a nyilvános könyvtárak jegyzékére, mert formailag szabályos alapító okiratot küldtek be. Egyre inkább úgy tűnik tehát számomra, hogy az alapvető garanciák kialakításánál leginkább fajsúlyos tényező a könyvtáros személyisége. E véleményt erősítik meg *Gubuczné Tomor Mária* szavai is, aki békési és borsodi tapasztalatai alapján írta: „Egy másik fontos tényező még a szakmailag képzett, elkötelezett könyvtáros, aki meghatározó szerepet tölt be ebben a rendszerben... A vizsgálat során teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy a könyvtárvezetők

személyisége kifejezetten determinálóan hat a könyvtár településen betöltött helyzetére. Ha a vezető határozott, tájékozott és agilis, feltétlenül érvényesíteni tudja szakmai elképzeléseit is”.)

III. A kapott összegek

Mindenütt egyezett a minisztériumi nyilvántartás és a kapott támogatás – kivéve egy települést. Pusztacsaládra – a beérkezett adatok alapján – 1999-ben utaltattunk 41 eFt érdekeltségnövelő támogatást. Most a szakértő jelentette, hogy ezt az összeget a pusztacsaládi önkormányzat megkapta, de rögtön át is utalta a püski önkormányzathoz. Jelenleg még nyomozom ennek történetét: mikor, ki, milyen adatot és hová jelentett, és hogyan kerülhetett sor a második átutalásra a kulturális tárca tudta nélkül. Fel kell tehát hívnom mindenki figyelmét: az adatszolgáltatás sok kézen megy keresztül, így óhatatlanul követhet el hibát bármely, a lánc részeként dolgozó munkatárs, de ezek a hibák korrigálhatók, illetve korrigálandók. A folyamatban *döntési jogköre* viszont egyedül a kulturális tárcának van. Ezért ha bármilyen változtatásra van szükség, akkor legelőször a NKÖM Könyvtári Osztályát kell értesíteni és csak a NKÖM döntése szerint lehet a támogatást kezelni.

IV. A támogatások felhasználása

IV/a Könyvtárpártoló Önkormányzat

A 118 település közül az elmúlt években 48 kapta meg ezt a kitüntető címet és a melléklet szerinti támogatást. 1997-ben még úgy szólt a rendelkezés, hogy a kapott összeget a település kulturális életének fejlesztésére kell fordítani. 1998-tól a támogatás csak a könyvtár technikai–műszaki fejlesztését szolgálhatja.

A szakértők jelentései szerint e támogatást mind a 48 településen kivétel nélkül a könyvtár fejlesztésére fordították, és azt az önkormányzatok jelentős saját erővel is kiegészítették. Három (1000 lakos alatti) kistelepülésről tudunk, ahol az elnyert összegből állománygyarapításra is fordítottak. Az egyik helyen az önkormányzat észlelte ezt a „tévedését” és a következő évben „visszapótolta” a ráfordítást. Egy másik helyen – iskolával összevontan működő könyvtárról van szó – e forrásból hangszert is vásároltak (ami szerény véleményünk szerint nem igazán könyvtári alapfeladathoz kapcsolódó eszköz).

A többség (és ezek az aránylag nagyösszegű támogatást kapó önkormányzatok) viszont e támogatásból alapozta meg a könyvtárak elektronikai fejlesztését. De rendszerint jutott e forrásból függönyre, szőnyegre, fotelokra – tehát a berendezés otthonosabbá tételére is. A szakértők szerint kimagaslóan és látványosan jól hasznosították a támogatást: Balassagyarmat, Bóly, Csabrendek, Csorna, Perkáta, Nagyatád, Lengyeltóti és Piliscsév vezetői, illetve könyvtárosai. (*Kovácsné Mogyorósi Erika* így summázza tapasztalatait: „Piliscsév példája igazolja, hogy megvalósult mindaz, amiért ez a fajta központi támogatás ki lett találva”.) Többen jelzik azt is, hogy az önkormányzat pályázott ugyan, de nem kapta meg a címet, holott a szakértő szerint nagyon is megérdemelné. Figyelmükbe ajánljuk tehát a

jövendő kuratóriumi tagoknak Babarc, Badacsonytomaj, Mezőfalva és Szarvas könyvtárát.

IV/b Érdekeltségnövelő támogatás

Minden szakértő – szinte kivétel nélkül – hangsúlyozza: működő és megtartandó finanszírozási programról van szó. „Maga az a tény, hogy az önkormányzatoknak az elmúlt évben felhasznált összeg közlésével pályázniuk kell a támogatásra, már felhívja a figyelmüket arra a tényre, hogy még jobban számon tartsák ezt az előirányzatot, s a lehetőségeik szerint növeljék is, mint a vizsgált könyvtárak többségében ez meg is történt” – írja *dr. Arató Antal*. *Gyüszí László*, aki az árvíz sújtotta Borsod-Abaúj-Zemplén megyében járt, így fogalmaz: „Mindenek előtt az egész megye gazdasági helyzete lesújtó. Ebből adódóan a kultúrára, különös tekintettel a könyvtárakra kevés pénz jut. A kisebb települések lehetőségeikhez mérten igyekeznek legalább ezt a szolgáltatást fenntartani. Több esetben azt éreztem, hogy szinte erőn felül vállalnak. A központi támogatások elnyerése érdekében is teszik ezt. Sokat jelent számukra a néhány tízezer forintos támogatás is.” *Belgyár Lászlóné* szabolcsi körútja után a következőt állapítja meg: „a polgármesteri hivatalok – összegében keveslik ugyan –, de örülnek és köszönik a központosított támogatást. A programok lebonyolításával elégedettek, a szabályokat és az elszámolásokat egyszerűnek tartják. Gondoskodnak a támogatás időben történő átutalásáról és a rendeltetésszerű felhasználásról.” Hasonlóan pozitív véleményeket hallott *Gellér Ferencné* Csongrád megyében: „A kapott támogatások elkülönített kezelésével és elszámolási rendszerével az érintett önkormányzatok tisztában voltak, szabálytalanság egyetlen esetben sem volt tapasztalható”. *Kiss Jenő* Bács-Kiskun megyéről a következőket állapíthatta meg: „Az érdekeltségnövelő támogatás hatására szinte valamennyi vizsgált helyen (kivételesen Baja és Kunszentmiklós) ha kis mértékben is, de évről-évre növelték a helyi ráfordítást. Az önkormányzatok helyeslik ezt a támogatási formát”. *Győri Erzsébet* baranyai tapasztalatai alapján így fogalmaz: „Általános tapasztalatként jegyzem meg, hogy a központi források mindenütt felhajtó erőként hatnak, még ha elő is fordul, hogy a következő évben kevesebbet ad az önkormányzat. A könyvtári törvény egyik legfontosabb nyeresége e források megnyitása.” Ugyanezt erősíti meg *Ramháb Mária* is, Pest megyei látogatása után: „Mindenképpen megállapítható, hogy a Könyvtári törvény nagyon fontos forrást nyitott meg az érdekeltségnövelő támogatással. Tovább kell azonban vizsgálni annak lehetőségét, hogyan lehet a támogatást mindenhol a leghatékonyabban felhasználni. Ahol ezzel nincs minden rendben, ott a könyvtár önálló működésével is alapvetően gond van”.

És most nézzük a megoldandó problémákat:

Könyvtárosok és fenntartók egyaránt többször szóvá teszik, hogy a támogatások még egyszer sem jutottak „le” a rendeletben előírt időpontban. Ezt az alábbiakkal magyarázhatjuk: a rendelet készítésekor úgy terveztük, hogy az automatikus támogatást minél előbb, legalább május 20-áig át kelljen adni a Belügyminisztériumnak. Az elkülönített keret terhére meghirdetendő felzárkóztató pályázatot pedig ettől függetlenül kezeljük, s azt kb. június hónapban utaltatjuk a nyerteseknek. Az első ilyen pályázat meghirdetése után (1998-ban) azonban kiderült, hogy az elkülönített

keretet nem tudtuk kiosztani teljes mértékben (a pályázatok kb. felét formai okokból el kellett utasítanunk), s a megmaradt forrást vissza kellett osztani az automatikusan adandó támogatásokhoz. Tehát a Könyvtári Intézettel újra el kellett készítenünk az utalványozási listát. A felzárkóztató pályázatra elkülönített kerettel ugyanígy jártunk 1999-ben és 2000-ben is. Kénytelenek vagyunk tehát az automatikus támogatással megvárni a felzárkóztató pályázat eredményét, mert azt „második forduló” támogatásként már nem tudnánk kiosztani. Összességében úgy gondoljuk, hogy ez még mindig célszerűbb megoldás, mint ha a felzárkóztató pályázatra elkülönített keret maradványa bent maradna a központi költségvetésben. A felzárkóztató pályázat feldolgozásának felgyorsításával azt valószínűleg el lehet érni, hogy a támogatás az önkormányzatokhoz június végéig megérkezzen. (E „felgyorsítás” azonban nem csak a Könyvtári Osztálytól függ.) Ha e megoldással a könyvtárosok egyetértenek, akkor ilyen határidőkkel kellene módosítani a rendeletet.

Ugyanilyen fontos azt is áttekinteni, hogy milyen módon lehetne meggyorsítani a támogatásnak az önkormányzatoktól a könyvtárakba történő eljuttatását. A jelentésekből több helyen 2-3 hónapról is olvashatunk (ezek közül a többség összevont intézmény). Főként kistelepülések esetében a legtöbb helyről azt jelzik, hogy szóban (telefonon) már a pénz megérkezése napján tájékoztatják a könyvtárost, és kezdheti a támogatás felhasználását. Természetesen van ezzel homlokegyenest ellenkező példa is: volt olyan hely, ahol a szakértő (december közepén) segítette „megkeresni” a pénzt (megtalálták). Az is biztos, hogy a rendeletben megfogalmazott öt banki nap kivitelezhetetlen, a módosítás során egy realisabb határidőt kell megállapítani.

Sajátos problémakört alkot a rendelet azon kitétele, mely szerint „az intézménynek... a rendelkezésre bocsátott támogatást elkülönítetten kell kezelnie, és annak felhasználásáról tételes, analitikus nyilvántartást kell vezetnie”. A jelentések alapján e nyilvántartásnak az alábbi módoszatait vázolhatom fel:

- A számlákat elkülönítetten kezelik, s ezeken jelölik a leltári számokat+ a címet és ha van a csoportos leltárkönyvben is jelzik a forrást (19 könyvtár);
- A számlákat elkülönítetten kezelik, s ezeken jelölik a leltári számot (7 könyvtár);
- A számlákat elkülönítetten kezelik+feljegyzéses nyilvántartást készítenek a leltári számokkal+ a csoportos leltárkönyvben is jelölik a forrást (1 könyvtár);
- A számlákon jelölik a leltári számot, de azokat nem kezelik elkülönítetten (8 könyvtár);
- A számlákat elkülönítetten kezelik, de leltári szám nélkül és a leltárkönyvben nem jelölnek semmit (8 könyvtár);
- A számlákat nem záradékolják, de a leltárkönyvben jelölik a forrást (8 könyvtár);
- A leltárkönyvben és a könyvben (dokumentumon) pecséttel jelölik a forrást (2 könyvtár);
- Külön füzetben felsorolják a támogatásból szerzeményezett dokumentumokat+jelzik a csoportos leltárkönyvben is (2 könyvtár);
- A számlákon jelzik a forrást és ezeket külön feljegyzésben összesítik (1 könyvtár).
- A könyvtár semmit nem tart nyilván, de a polgármesteri hivatalban külön „pályázati nyilvántartást” vezetnek (1 könyvtár).

Egy szakértő – a fenti lista után számomra már kissé rejtélyesnek tűnően – azt jelezte, hogy „a könyvtárban tételes, analitikus nyilvántartást vezetnek, a tételek könnyen visszakereshetők”. Természetesen van olyan könyvtár is, amely semmilyen módon nem jelzi a forrást („de rendben költötte el”). Mindenképpen megemlíendő az ellátórendszerek nyilvántartásának kérdése, amely legalább annyiféle változatot tartalmazhat, mint a már felsorolt lehetőségek. (A kockás, illetve a vonalas füzetekről itt már szó se essék.) Mindezek alapján úgy gondolom, hogy ideje lenne a könyvtárosoknak szót váltaniuk erről a kérdésről. Nem hiszem, hogy a nyilvántartás módját is a rendeletben kell szabályozni, hiszen többféle helyes megoldás is lehetséges. Az alkalmazott nyilvántartást mindenképpen a helyi lehetőségekhez és viszonyokhoz képest kell kialakítani. Egy biztos: ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy a támogatás felhasználása valóban ellenőrizhető legyen. *Kovácsné Mogyorósi Erika* – láthatóan egyeztetve a vizsgált könyvtárak munkatársaival – a következő javaslatot fogalmazta meg: „A központi támogatás összegéből vásárolt dokumentumok számláit záradékolni kell a leltárkönyv adataival, a számlákról listát kell készíteni, amelyen azonosítható, hogy az intézmény (vagy gazdálkodó szervezet) bankanyagában hol található meg a számlák. Végösszegeben láthatóvá kell válnia a központi támogatás (önkormányzati felajánlással együttes) megjelenésének”.

A támogatást a könyvtárak többsége – a szakértők egybehangzó véleménye szerint – okosan és a szükséges dokumentumok vásárlására használta fel. Jellemzően megnövekedett a többes példányos rendelés, a kézikönyvtári állomány erőteljes fejlesztése, illetve az elektronikus dokumentumok koncepciózus szerzeményezése. Az összegek nagy részét (és ez most nem a reklám helye) a Könyvtár-ellátónál költik el. „Állományalakítási gondok különösen a kettős funkciójú (iskolai–települési) könyvtáraknál jelentkeznek, a beszerzések aránya kimutathatóan jelentős mértékben eltolódik az oktatást támogató dokumentumok beszerzése felé” – írja *Madarászné Szakmáry Katalin* zalai tapasztalatairól (de ezt a tendenciát több szakértő is jelzi). Fontos lenne tehát, hogy a kulturális tárca képviselői tárgyalásokat kezdjenek az oktatási tárca vezetőivel: el kellene érni, hogy az érdekeltégnövelő támogatáshoz hasonló módon és nagyságrendben legyen iskolai könyvtári állománygyarapítási támogatás is.

Kérdésként merült fel, s mert mindenkit érint, célszerű itt tisztázni: az általános forgalmi adót az érdekeltégnövelő támogatásból vásárolt dokumentumok után is vissza lehet igényelni. A többi – a szakértők által közvetített – kérdést továbbítottam az „illetékesekhez”.

Összességében az önkormányzatok kb. 80%-a kaphat olyan levelet, amelyben fontosnak tartom kifejezni a kulturális tárca vezetőinek köszönetét az önkormányzat gondosságáért, figyelméért. A már említett hat önkormányzathoz szóló dörgelemes levélén kívül érdemes lesz 10-15-nek egyedi levelet is írni, s ebben kérni őket arra, hogy a szakértők által jelzett kisebb-nagyobb hiányosságokat, problémákat orvosolják (s ehhez kérjék a megyei könyvtárak segítségét is).

* * *

JAVASLATOK, ÖSSZEGZÉS

A szakértők feladatuk kapták azt is, hogy a finanszírozási rendszer módosításával kapcsolatos esetleges javaslatokat is gyűjtsék össze, illetve fogalmazzák meg erről saját véleményüket. Ezek nagyjából a következőkben összegezhetők:

- Módszertani kiadványt kellene megjelentetni a támogatás felhasználásának nyilvántartásáról.
- A megyei könyvtáraknak több gondot kell fordítaniuk a tanácsadásra, segítségre, komolyabban kell venni a községi könyvtárosok tájékoztatását.
- A támogatás felhasználásának összegét jelentessük meg a statisztikai űrlapon is.
- Az önkormányzatok ne csak az előző évi gyarapítási összeget, hanem a tárgyévi tervet is jelentsék.
- A támogatás felhasználásának nyilvántartása formális és fölösleges procedura, összegszerűen úgyis látszik, hogy valóban állománygyarapításra költötték-e a támogatást.
- A megítélt támogatásról minden évben értesítsük külön a fenntartót és külön a könyvtárost is.
- A támogatást közvetlenül a könyvtárakba küldjük.

E javaslatok többségét érdemes megvitatni és konszenzus esetén megvalósítani. Nem lehet viszont megoldani azt, hogy a támogatás felhasználását a könyvtárosnak ne kelljen ellenőrizhető módon adminisztrálnia. Ez a finanszírozási program ugyanis a lehető legegyszerűbb módon juttatja el a központi forrásokat az adott helyekre: nincs előzetes kontroll, nem kell 15 oldalas pályázatokat írni és nem kell izgulni, hogy vajon végül is kap-e a könyvtár és milyen összeget. „Cserébe” viszont *átláthatóvá kell tenni* a felhasználást. Ez nem elsősorban a kulturális tárca érdeke (amely az Országgyűlés előtt felelős e forrásoknak a törvényben rögzített cél szerinti felhasználásáért), hanem a könyvtáraké, illetve olvasóiké. Hiszen a formai követelményekkel lehet kikényszeríteni, hogy a támogatásokat valóban mindenütt a könyvtárak állománygyarapítására fordítsák.

Nem lehet azt sem megoldani, hogy e támogatások közvetlenül a könyvtárakba kerüljenek. Elsősorban azért, mert a jelenlegi államháztartási rendszer szerint az egyes intézmények finanszírozása fenntartófüggő. A kulturális törvény elfogadásával együtt a jogalkotó jelentős összegeket biztosított e szakterületek fejlesztésére a kulturális tárca költségvetésében. A Belügyminisztérium költségvetésében biztosított forrás megteremtése egy plusz lehetőséget jelentett. E lehetőséggel viszont együtt „kaptuk” a finanszírozás technikáját is: ez a forrás ún. központosított előirányzat, amelynek a felhasználását az államháztartási törvény és az éves költségvetési törvények határozzák meg. Az önkormányzatok többféle szakterület működtetéséhez kapnak ilyen előirányzatot, a könyvtári célút ezek közül nem tudjuk „leválasztani”, ugyanazok a szabályok vonatkoznak erre is, mint az oktatási vagy a szociális célúakra. E támogatást tehát csak az önkormányzatokon keresztül juttathatjuk el a könyvtárakhoz.

A felsorolt javaslatokkal és a vizsgálattal kapcsolatban várjuk kérdéseiket, véleményüket.

A vizsgálatba bevont települések
(A gyarapítási és támogatási összegek eFt-ban)

	Megye	Település	Jegyzékre jelentkezett	Jegyzékre felvett	1999-es gyarapítás összege	Érd. növ. tám. automatizmus 2000.	Felzárkóztató pályázat	Érd. növ. tám. 2000. összes utalandó	Könyvtárpártoló önkormányzat 2000.	Esélyegyenlőség-növelő pályázat 2000.	Támogatás						Szakértő
											1999.			1998.		1997.	
											Érd. növ.	KPÖ	Telematika	Érd. növ.	KPÖ	KPÖ	
1.	Bács	Baja	1		3 227	669		669			787			339+500		Kiss Jenő	
2.	Bács	<i>Felsőszentiván</i>	1		273	64		64			38			33		Kiss Jenő	
3.	Bács	<i>Izsák</i>	1	1	1 114	237		237			230			112		Kiss Jenő	
4.	Bács	Kiskunfélegyháza	1	1	4 310	716		716			701+1000	500	290			Kiss Jenő	
5.	Bács	Kiskunmajsa	1		2 795	631		631			493	300	600	300		Kiss Jenő	
6.	Bács	Kunszentmiklós	1	1	640	106		106			154+100			103		Kiss Jenő	
7.	Bács	Lajosmizse	1	1	1 286	280		280			266	800	700	167		Kiss Jenő	
8.	Bács	Soltvadkert	1		918	202		202			182			173		Kiss Jenő	
9.	Baranya	<i>Babarc</i>	1		209	44		44			48			49		Győri E.	
10.	Baranya	Bóly	1		502	114		114			85	1000		144		Győri E.	
11.	Baranya	<i>Gyód</i>	1			0	30	30	100		13			6+30		Győri E.	
12.	Baranya	Mohács	1	1	2 282	489		489			498+300	600	300+300			Győri E.	
13.	Baranya	Patapoklosi	1	1										1 000		Győri E.	

	Megye	Település	Jegyzékre jelentkezett	Jegyzékre felvett	1999-es gyarapítás összege	Érd. növ. tám. autómátizmus 2000.	Felzárkóztató pályázat	Érd. növ. tám. 2000. összes utalandó	Könyvtárpártoló önkormányzat 2000.	Esélyegyenlőség-növelő pályázat 2000.	Támogatás					Szakértő					
											1999.			1998.			1997.				
											Érd. növ.	KPÖ	Telematika	Érd. növ.	KPÖ		KPÖ				
14.	Baranya	Somogyhatvan														Győri E.					
15.	Baranya	Szellő	1	1												Győri E.					
16.	Baranya	Villány	1	1	365	78		78		250	80	300				82		Győri E.			
17.	Békés	Battonya	1	1	1 477	306		306			360					230	600		Gubuczné		
18.	Békés	Békés	1	1	2 249	520	300	820			353+200						270			Szabóné	
19.	Békés	Déaványa	1	1	956	200		200		200	227						192		1 000		Szabóné
20.	Békés	Kondoros	1	1	1 404	329		329			204						256	1 000			Szabóné
21.	Békés	Mezőberény	1	1	2 063	402		402			598		700				162+500				Szabóné
22.	Békés	Mezőkovácsháza	1		1 662	368		368			322						166				Gubuczné
23.	Békés	Szarvas	1	1	3 255	800		800			338+700		700 (?)				321				Szabóné
24.	Borsod	Bódvaszilas	1	1	77	4	100	104			62						17+100				Farkas M.
25.	Borsod	Borsodbóta	1	1	526	140		140			15						16				Gyüszí L.
26.	Borsod	Gelej	1		305	66		66			63						0+100				Farkas M.
27.	Borsod	Hernádkak	1	1	156	12		12			111						0+200				Gyüszí L.
28.	Borsod	Krasznokvajda	1	1	256	51		51			71						30		1 000		Farkas M.

	Megye	Település	Jegyzékre jelentkezett	Jegyzékre felvett	1999-es gyarapítás összege	Érd. növ. tám. autotám. 2000.	Felzárkóztató pályázat	Érd. növ. tám. 2000. öszes utalandó	Könyvtárpartoló önkormányzat 2000.	Esélyegyenlőség-növelő pályázat 2000.	Támogatás					Szakértő	
											1999.			1998.			1997.
											Érd. növ.	KPÖ	Telematika	Érd. növ.	KPÖ		KPÖ
29.	Borsod	Olaszliszka	1	1	206	57		57								Gyüzi L.	
30.	Borsod	Szikszó									0+600	600	59			Gyüzi L.	
31.	Borsod	Tard	1	1	850	231		231	200		9+100		29			Farkas M.	
32.	Csongrád	Csongrád	1	1	2 374	517	300	817			488+500	2000	245+400			Gellérné	
33.	Csongrád	Deszk	1	1	299	48		48	235		124		96	300		Gellérné	
34.	Csongrád	Forráskút	1	1	268	61		61			47		31	800		Gellérné	
35.	Csongrád	Makó	1	1	2 186	404	500	904			713	800	309+500			Gellérné	
36.	Csongrád	Ötömös	1	1	13	0	100	100			13		11			Gellérné	
37.	Fejér	Cece									65		24+141			Baloghné	
38.	Fejér	Csákvár	1	1	514	112		112	200		106		85	800		Baloghné	
39.	Fejér	Mezőfalva	1	1	1 101	255		255			173		179			Baloghné	
40.	Fejér	Mór	1	1	3 020	654		654			636	700	460	800		Baloghné	
41.	Fejér	Perkátá	1	1	892	220		220			91	300	101			Baloghné	
42.	Fejér	Polgárdi	1	1	898	189		189			209		98+100			Baloghné	
43.	Győr	Csorna	1	1	2 070	448		448			436	600	700	249		Czupi Gy.	

	Megye	Település	Jegyzékre jelentkezett	Jegyzékre felvett	1999-es gyarapítás összege	Érd. növ. tám. automa-tizmus 2000.	Felzárkóztató pályázat	Érd. növ. tám. 2000. összes utalandó	Könyvtárpártoló önkormányzat 2000.	Esélyegyenlőség-növelő pályázat 2000.	Támogatás					Szakértő	
											1999.			1998.			1997.
											Érd. növ.	KPÖ	Tele-matika	Érd. növ.	KPÖ		KPÖ
44.	Győr	Dunakiliti									28			33	800		Czupi Gy.
45.	Győr	Fertőszentmiklós	1	1	1 087	239		239		200	215			192			Czupi Gy.
46.	Győr	Pusztacsalád									41			4			Czupi Gy.
47.	Hajdú	Balmazújváros	1	1	2 058	472		472			337+200		500	251			Halász M.
48.	Hajdú	Berettyóújfalú	1		990	224	600	824			174+500		300	118			Halász M.
49.	Hajdú	Bocskai kert									104			34			Halász M.
50.	Hajdú	Fülöp	1	1			60	60			59			7+100			Halász M.
51.	Hajdú	Hajdúböszörmény	1	1	2 869	691		691			351+500		700	305			Halász M.
52.	Hajdú	Hajdúnánás	1	1	1492	282		282			463			194+500			Halász M.
53.	Hajdú	Téglás	1	1	919	221		221			113			67	800		Halász M.
54.	Heves	Gyöngyös	1	1	5 177	1 292		1 292			467+1000	300		399			Gubuczné
55.	Heves	Hort	1	1	696	160		160			113	600		79			Gubuczné
56.	Heves	Kisköre	1	1	600	126		126	200		140			109	600		Gubuczné
57.	Heves	Nagyvisnyó	1		490	103		103	150		115			93	300		Gubuczné
58.	Jász	Cserkeszőlő	1		173	5		5			53+60			12+50			Jakabné

	Megye	Település	Jegyzékre jelentkezett	Jegyzékre felvett	1999-es gyarapítás összege	Érd. növ. tám. automa-tizmus 2000.	Felzárkóztató pályázat	Érd. növ. tám. 2000. összes utalandó	Könyvtárpártoló önkormányzat 2000.	Esélyegyenlőség-növelő pályázat 2000.	Támogatás					Szakértő	
											1999.			1998.			1997.
											Érd. növ.	KPÖ	Tele-matika	Érd. növ.	KPÖ		KPÖ
59.	Jász	Jászájkóhalma	1		528	119		119			93			75	800		Jakabné
60.	Jász	Karcag	1	1	4 178	1 038		1038			395+1000			205	600		Jakabné
61.	Jász	Kótelek	1	1	877	207		207			122			111		1 000	Jakabné
62.	Jász	Mesterszállás	1	1	453	114		114			37			73	600		Jakabné
63.	Jász	Szajol	1		139	30	50	80		150	29			25			Jakabné
64.	Komárom	Ács	1		431	87		87		150	115			82			Kovácsné
65.	Komárom	Esztergom	1	1	2 261	554	500	1054			241+350			203+500			Kovácsné
66.	Komárom	Leányvár	1	1	176	43		43			20+30			16+20			Kovácsné
67.	Komárom	Piliscsév	1	1	537	122		122			91	800		54			Kovácsné
68.	Nógrád	Balassagyarmat	1	1	3 799	765		765			1.010		900	637	500		Engel T.
69.	Nógrád	Bátonyterenye	1	1	1 708	408		408			221		700+500	270			Engel T.
70.	Nógrád	Rétság	1	1	1 416	305		305			304			230	800		Engel T.
71.	Nógrád	Szécsény	1	1	2 060	456		456			396		700	263	600		Engel T.
72.	Pest	Bugyi	1	1	1 223	269		269			241			71+250			Ramháb M.
73.	Pest	Cegléd	1	1	4 487	1 017		1 017			781+500		800	466+300			Ramháb M.

	Megye	Település	Jegyzékre jelentkezett	Jegyzékre felvett	1999-es gyarapítás összege		Érd. növ. tám. automatizmus 2000.	Felzárkóztató pályázat	Érd. növ. tám. 2000. összes utalandó	Könyvtárpártoló önkormányzat 2000.	Eszélyegyenlőség-növelő pályázat 2000.	Támogatás					Szakértő	
												1999.			1998.			1997.
												Érd. növ.	KPÖ	Telematika	Érd. növ.	KPÖ		KPÖ
74.	Pest	Dunaharaszti	1	1	6 911	1 698			1 698			722			917		800	Ramháb M.
75.	Pest	Dunakeszi	1		4 880	1 109			1 109			839	800	600	584			Ramháb M.
76.	Pest	Érd	1	1	4 117	962	500		1 462			609+500		800	608			Ramháb M.
77.	Pest	Örkény	1												35+200			Ramháb M.
78.	Pest	Páty	1	1	1 051	288			288			0+200						Ramháb M.
79.	Somogy	Balatonlelle	1	1	1 445	334			334			226			162			Arató A.
80.	Somogy	Bodrog	1	1								12+100			2			Arató A.
81.	Somogy	Hetes	1		120	19			19			49			0+200			Arató A.
82.	Somogy	Lengyeltóti	1	1	1 440	311			311			308	1 000		115			Arató A.
83.	Somogy	Nagyatád	1	1	1 482	320			320			316		700	353	500		Arató A.
84.	Somogy	Siófok	1	1	8 823	1 951			1 951			1710		700	1306	1000		Arató A.
85.	Somogy	Zamárdi	1		580	135			35		150	89	600		61			Arató A.
86.	Szabolcs	Csenger										166		300	88			Belgyárné
87.	Szabolcs	Csengersima	1	1								5+200			19			Belgyárné
88.	Szabolcs	Kállósemjén	1	1	1 079	247			247			179	1 000		59			Belgyárné

	Megye	Település	Jegyzékre jelentkezett	Jegyzékre felvett	1999-es gyarapítás összege	Érd. növ. tám. automa-tizmus 2000.	Felzárkóztató pályázat	Érd. növ. tám. 2000. összes utalandó	Könyvtárpártoló önkor-mányszat 2000.	Esélyegyenlőség-növelő pályázat 2000.	Támogatás					Szakértő	
											1999.			1998.			1997.
											Érd. növ.	KPÖ	Tele-matika	Érd. növ.	KPÖ		KPÖ
89.	Szabolcs	Nagykálló	1	1	1 139	264		264			178+150		700	110+200		Belgyárné	
90.	Szabolcs	Nyírtura	1	1	90	0		0			89					Belgyárné	
91.	Szabolcs	Tarpa	1			0	200	200			18					Belgyárné	
92.	Szabolcs	Tiszavasvári	1	1	1 695	371		371			343+250			123		Belgyárné	
93.	Tolna	Aparhant	1	1	954	205		205			205			27		Bertalanné	
94.	Tolna	Bátaszék	1	1	799	183		183			132			119		Bertalanné	
95.	Tolna	Dombóvár	1		2 804	581		581			386+300		600	481		Bertalanné	
96.	Tolna	Gyönk	1	1	565	121		121			124			106	600	Bertalanné	
97.	Tolna	Gyulaj	1		404	96		96			53			11	600	Bertalanné	
98.	Vas	Bük	1	1	1 226	282		282			199	1 000		179		Kiss G.	
99.	Vas	Csepreg	1	1	1 158	247		247			256		400	163	1 000	Kiss G.	
100.	Vas	Nemeskeresztúr									28	500		24		Kiss G.	
101.	Vas	Pinkamindszent									5	300		4		Kiss G.	
102.	Vas	Répcelak	1	1	1 179	263		263			219			199	600	Kiss G.	
103.	Vas	Rum				0		0	150		43	300		14		Kiss G.	

	Megye	Település	Jegyzékre jelentkezett	Jegyzékre felvett	1999-es gyarapítás összege	Érd. növ. tám. automatizmus 2000.	Felzárkóztató pályázat	Érd. növ. tám. 2000. összes utalandó	Könyvtárpártoló önkormányzat 2000.	Esélyegyenlőség-növelő pályázat 2000.	Támogatás					Szakértő	
											1999.			1998.			1997.
											Érd. növ.	KPÖ	Telematika	Érd. növ.	KPÖ		KPÖ
104.	Vas	Vasvár	1	1	1 975	418		418			452	600	380		800	Kiss G.	
105.	Veszprém	Badacsonytomaj									109		45			Tuba L.	
106.	Veszprém	Csabrendek							300		68+100		32+100			Tuba L.	
107.	Veszprém	Herend									59		5			Tuba L.	
108.	Veszprém	Kemeneshőgyész											0+50			Tuba L.	
109.	Veszprém	Marcalgergelyi									47		0+80			Tuba L.	
110.	Veszprém	Olaszfalu	1	1							24		0+50			Tuba L.	
111.	Veszprém	Tapolca	1	1	2 320	498		498			605+300	1 200	329			Tuba L.	
112.	Zala	Hévíz	1	1	559	124		124			107		58			Madarászné	
113.	Zala	Lenti	1	1	2 905	543		543			924	600	514			Madarászné	
114.	Zala	Szeptek	1								65	500	56			Madarászné	
115.	Zala	Zalaegerszeg	1	1	7 021	1 605		1 605			1 171	800	1 159	500		Madarászné	
116.	Zala	Zalalövő	1	1	553	101		101	80		183		170	1 000		Madarászné	
117.	Zala	Zalaszentbalázs	1	1	326	76		76			50	1 000	40			Madarászné	
118.	Zala	Zalaszentgrót	1	1	998	229		229			162	300	155			Madarászné	

Szerkezet és tartalom*

Kísérlet a magyarországi nemzetiségek könyvkiadásának elemzésére, 1990–1999

A közgazdászok úgy tartják, hogy a világ legizgalmasabb olvasmánya: a statisztikai táblázat, de mi, bölcsesek tudjuk, hogy ez megmosolyogni való elfogultság, a legérdekesebb olvasmány ugyanis: a bibliográfia. Előadásomban megkísérlem, hogy mindkét szemlélet híveinek eleget tegyek: ismertetem azt a statisztikai összesítést, amely a hazai kisebbségek könyvkiadásának adatairól készült, és beszámolok annak a bibliográfiának az előmunkálatairól, amely az elmúlt tíz év valamennyi magyarországi nemzetiségi könyvét kívánja rendszerezni. Vagy mégse? Mindezt megtekinthetik ugyanis szakfolyóiratokban, főhatósági közleményekben. Ehelyett sorra vennék néhány olyan problémát, amelyekkel a statisztikusnak és a bibliográfusnak egyaránt meg kell birkóznia, ha munkáját hitelesen akarja végezni.

A nemzetiségi könyvkiadás érzékeny barométer: pontosan jelzi azokat a szemléleti és szervezeti átalakulásokat, amelyek a rendszerváltozás folyamán végbe mentek. Maga a rendszerváltozás – ma már megállapíthatjuk – hozzávetőleg tíz év alatt zajlott le, kezdeti jelei már az 1980-as évek közepén megmutakoztak, a megújult struktúra pedig az 1995 körüli években vált általánossá és működőképessé. A nemzetiségi könyvkiadás területén ez idő alatt megszűnt az egyetlen kiadó (Kossuth) korábbi egyeduralma és ellenőrző szerepe, megszűnt a művek tartalmában megmutakozó szűkkeblűség, eltűntek a történelmi–világnézeti tabuk. Szabad lett a kiadóválasztás – egyúttal kiszámíthatatlanabb a költségvetés és esetlegesebb a támogatás. Megismerkedtünk olyan kifejezésekkel, mint: identitástudat, anyaországi támogatás, pozitív diszkrimináció és hasonlók, mindezek hatása a kisebbségi könyvkiadásban is megmutakozik.

A nemzetiségi könyvkiadás (és ezzel együtt a bibliográfiakeresés) határai az évtized előrehaladtával egyre bizonytalanabbakká váltak. Kit tekinthetünk nemzetiségi szerzőnek? Aki önmagát származása szerint valamelyik nemzetiséghez sorolja? Aki valamelyik nemzetiség nyelvét vallja anyanyelvének? Aki *csak* nemzetiségi anyanyelvén írja műveit? És akkor vajon a kétnyelvű alkotók tevékenységét hasítuk ketté, felét a magyar, felét a kisebbségi irodalomban tartuk számon? És mitévők legyünk a nemzetiségüket vállaló, de anyanyelvüként a magyart használókkal? A kérdésekre aligha adható egyértelmű válasz, nemzetiségi hovatartozás, anyanyelv és irodalmi tevékenység egymást nem törvényszerűen fedő fogalmak. (Csak emlékeztetni szeretnék a magyarországi nemzetiségek három jelentős alkotójára, akik a fölött kérdésekre merőben eltérő választ adtak: a cigány származású Osztóján Bélára, a német Koch Valériára és a szlovák eredetű Závada Pálra. Az íróhábo-

* A tanulmány tartalmazza a 2000. november 23–24-én, Leányfalun, a II. Kárpát-medencei Keresztkötődések elnevezésű konferencián elhangzott előadás anyagát.

rúnál bizonyára mindhármuk esetében fontosabb a szándék, hogy a megszólalók képesek legyenek meghatározni és felelősséggel vállalni helyüket a nemzetek, a nyelvek és a művek között.)

A kisebbségi törvény megalkotását követően (1993 után) létrejöttek az új nemzeti önkormányzatok (országosak és helyiek), megalakult számos nemzetiségi kutatóintézet, megújult az írott és az elektronikus kisebbségi sajtó. Közös nemzetiségi kiadó helyett több kisebbség *saját kiadót* hozott létre (a románok, a szerbek, a németek, a cigányok), saját kiadványaiknak kétségkívül elsőbbséget biztosítva, de vállalva a gazdasági bizonytalanságot is. Ugyanakkor több szerző előnyösebb feltételek mellett jelenteti meg – főként magyar nyelvű – könyveit valamelyik általánosabb profilú kiadónál.

Amíg a rendszerváltó évtizedben a nemzetiségekkel kapcsolatos politikai, történelmi, szociológiai műveket magyar kiadók, megyei és városi intézmények (levéltárak, könyvtárak, egyetemi tanszékek) adták ki, napjainkban ezt a funkciót egyre inkább maguk az új kisebbségi létesítmények vették át, saját arculatukhoz szabva a nemzetiségi kutatásokat.

A kisebbségi törvény fellendülést eredményezett a nagyobb lélekszámú nemzetiségek szellemi életében is, az igazi lehetőséget azonban elsősorban a kisebb lélekszámú nemzetiségek számára hozta meg. A horvát, német, román, szlovák könyvkiadás az 1990-es évtized első felében is szép számmal jelentetett meg műveket, a kisebb lélekszámú nemzetiségek adatait azonban a statisztika az évtized első felében többnyire nullának tartja (a bolgárok, a lengyelek, az örmények, az ukránok esetében). A cigány könyvkiadás már az 1990-es években is a legnagyobb részaránnyal volt jelen a magyarországi nemzetiségek könyvkiadásában, tíz év átlagában eléri a 33%-ot, de vannak évek, amikor az 50%-ot is meghaladja (1991-ben).

A nagyobb lélekszámú nemzetiségek könyvkiadása szerves fejlődés eredménye volt már korábban is, a megváltozott feltételek azután a tudatosan vállalt tendenciák megerősödését hozták magukkal. A négy nagy lélekszámú nemzetiség könyvkiadása – a megjelenő művek kötettségét tekintve – közel azonos, a statisztika tanúsága szerint az elmúlt évtizedben nemzetiségenként 60 kötet körül mozgott. Hasonlóság mutatkozik az évenkénti megoszlásban is: az évtized első felében mind a négy nemzetiség évente 2–5 kötetet jelentetett meg, a második felében 6–10 könyvet, a legtermékenyebb esztendő az 1996 és 1998 közötti három év volt. A mennyiségi egyezés mellett azonban jelentős eltérések mutatkoznak a négy nagy lélekszámú nemzetiség könyvkultúrájában.

A román nemzetiség könyvei között a legmagasabb az anyanyelven kiadott művek aránya, kevés a kétnyelvű, és kivétel számba megy a magyar nyelven megjelenő könyv. Kétnyelvű Berényi Mária két verseskötete, a Gozsdu Alapítvány története és a magyarországi román ortodox egyház kincseit bemutató kötet, valamennyi a magyar olvasók érdeklődésére is számot tarthat. Magyar nyelvű a Kör-tánc kiadó románokat bemutató kötet (mivel maga a sorozat a Magyar Televízió közreműködésével készült); valamint a századelőn megjelent Kétegyháza monográfia faksimile kiadása.

A román tanulmánykötetek évkönyv formában jelennek meg, így a magyarországi román köztudat számára folyamatos tájékoztatást adnak, illetve az alkotók

részére évről-évre fórumot biztosítanak a rövidebb írásoknak. A legigényesebb periodika a Simpozion, amely a Magyarországi Román Kutatóközpont tudományos anyagait gyűjti egybe, tíz év alatt 8 alkalommal jelent meg. Az Izvorul néprajzi és folklór tanulmányok évkönyve (8 kötetben), a Lumina társadalmi és kulturális évkönyv (a jelzett időben 7 kötete jelent meg). Folyamatosan adják ki az Almanah illetve a Din tradițiile populare sorozatot, az előbbi a Budapesten élő románok évkönyve, az utóbbi a néphagyományok megőrző gyűjteménye. 1996-ban Annales címen a kutatóintézet újabb tanulmánykötete jelent meg, a címből következtethetően bizonyosan az éves megjelentetés szándékával. A hatféle évkönyv tíz év alatt 29 kötetet számlált, az összes román kiadvány közel felét.

A részkutatások, az összegező igényű monográfiák, valamint a szépirodalom kötetei tíz év alatt ennél alig valamivel többet, mintegy 30–35 tételt tesznek ki. Helytörténeti leírás szinte mindegyik, románok lakta magyarországi településről készült (Méhkerék, Battyonya, Kétegyháza), de jelentős helyet foglal el a román könyvkiadásban a nemzetiségtörténet is (Berényi Mária: Romanii din Ungaria de azi in presa romana din Transilvania si Ungaria secolului al XIX-lea (1821-1918); Csobai Elena: Istoricul romanilor din Ungaria de azi; Petrusán: In cautarea identitatii noastre). Számottevő a szépirodalom: Berényi Mária két, Borza Lucia egy verseskötettel és egy mesegyűjteménnyel jelentkezett. Az irodalom- és művelődéstörténeti kutatások közül említést érdemel Petrusán György tanulmánya Josif Vulkanról és a Familia folyóiratról (valójában a századforduló magyar–román szellemi kapcsolatairól), Domokos Sámuel írása a budai nyomda szerepéről a XIX. századi erdélyi román irodalom és tudomány létrejöttében, valamint Joan Popon tanulmánya Vajda János és Mihai Eminescu verstípusairól. Az anyanyelvhasználattal és a nyelvoktatással 1-1 mű foglalkozik, a vallási témájú könyvek közül egyet ismer a készülő bibliográfia.

A román nemzetiségi könyvkiadás „fellegvára” Gyula, a román könyvek közel 80%-a itt jelenik meg, továbbá Budapest, Szeged és Salgótarján szerepel kiadási helyként. Hasonló koncentrálódás figyelhető meg a kiadók megválasztásában: a könyvek mintegy 60%-át a NOI román nemzetiségi kiadó jelenteti meg, néhányat az Országos Román Kutatóintézet, a Nemzeti Tankönyvkiadó, valamint a Mikszáth, az Etnikum, a Körtánc kiadó és a Gyulai Művelődési Intézet.

Meglehetősen eltérő képet mutat a magyarországi német kisebbség könyvkiadása, de fogalmazhatunk úgy is, hogy a négy nagy lélekszámú nemzetiség kiadáspolitikájában a román és a német szemlélet áll a legtávolabb egymástól.

A német nemzetiségi kiadványoknak valamivel több mint a fele német nyelvű, 40% körüli a magyar nyelvű könyvek aránya, kevés a két nyelvű. Itt is megtaláljuk a Deutscher Kalender köteteit (tíz év alatt éppen tízet), de más periodika nem jelenik meg.

A kiadott könyveknek közel egyharmadát teszik ki a nemzetiségtörténeti kiadványok. Több foglalkozik közülük az évszázadok előtt betelepült német családok életével és sorsával, falvaikkal és városaikkal. Megismerkedhetünk a német szellemi és vallási élet intézményeivel és helyszíneivel, iskoláikkal és temetőikkel. Hosszú a sora azoknak a köteteknek, amelyek a németek XX. századi politikai útkeresésével, elhurcolásával és kitelepítésével foglalkoznak. (Néhány kiragadott példa: A soproni molnárcsaládok története; Jakob Bleyer: Ein Leben für das Un-

garndeutschtum; Deutsche Theater in Pest und Ofen; A német nemzetiségi tanítóképzés; Sírkövek és kőkeresztek Mecseknádasdon. A másik témakörből: Kerves utak, A Magyarországról kitelepített németekről; A csobánkai svábok kálváriája; Tilkovszky Lóránt: Német nemzetiség – magyar hazafiság.)

Figyelemreméltó a helytörténeti kötetek nagy száma, amelyek egyúttal azonban a bibliográfiai bizonytalanság forrásai is. Monográfia dolgozza fel többek között Iklad, Brennbergbánya, Pilisvörösvár, Solymár, Somberek, Bánd, Taksony, Vecsés, Tarján – és németjei – történetét. Magyarország számos településén készült helytörténeti monográfia, megítélés kérdése, hogy közülük melyiket soroljuk a német nemzetiségi kiadványok közé. A német nyelvűeket, a kétnyelvűeket, a kitelepített, de választott hazájuk iránt még évtizedek múlva is érdeklődő németek támogatásával létrejöttüket, valamint amelyek kiadásában a helyi német önkormányzatnak része volt – ezeket bizonynal, de több helytörténeti kötet bibliográfiába sorolása erősen szubjektív.

A néprajz a német nemzetiségi könyvkiadásban is fontos helyet foglal el, mára inkább a szájhagyományok ápolása kapott jelentőséget (Németkéri daloskönyv; Liedgut des ungarndeutschen Dorfes Schaumar).

A magyarországi német irodalmi élet már 1990 előtt komoly hagyományokkal és számottevő külföldi támogatókkal rendelkezett, részben az NDK-ból érkezett nyelvi lektorok személyében, részben az NSZK-ban kitűzött pályázatok és kiadott gyűjteményes kötetek formájában. Ilyen előzmények után alakult meg 1992-ben a Magyarországi Német Írók és Képzőművészek Szövetsége (a német elnevezés rövidítéséből képzett betűszóval: a VudAK, amely a hazai német szépirodalom kötetit jelenteti meg, többek között Josef Michaelis, Robert Becker és Valeria Koch verseit, Stefan Raile prózáját, a germanista Szabó János jegyzeteit. De a VudAK gondozásában jelent meg Magyarország közigazgatási térképe német helységnevekkel, valamint Robert König grafikai gyűjteménye: *Dort drunt an der Donau* címen, amely az évszázadokkal ezelőtt betelepült németek életét, sikereit és kudarcait mutatja be 22 grafikán.

A magyarországi kortárs német irodalom kétségkívül legismertebb és legsokoldalúbb egyénisége Koch Valéria, aki írt prózát, fordított, szerkesztett, elsősorban azonban költőként alkotott maradandót. Német és magyar nyelven egyaránt jelentek meg könyvei, német nyelvű gyűjteményes verskötetét halála előtt (1998-ban) még ő maga rendezte sajtó alá. „Stiefkind der Sprache”, vagyis „a nyelv mostoha-gyermeké” – int címével a verskötet a dilemmára, a nyelv elsorvadásának a veszélyére, amit senki nem érez olyan mértékben, mint a költő. Koch Valéria munkásságának különösen rokonszenves oldala vonzódása a gyermekolvasókhöz. Ő szerkesztette „Igele-bigele” címen a magyarországi német gyermekvers-antológiát, majd *Időfa* címen magyar nyelvű gyermekverseit tette közzé 1996-ban. „A herceg és a rózsa” című meseregénye A kis herceg „szubjektív továbbírása”, amely az eredeti mű értékeit: gyermekszeretetét, meleg emberségét és rejtett bánatait szövi tovább, talán nem is igazán gyermekek számára. A költői életművet csonkítja meg és az alkotói személyiség sokoldalúságát kérdőjelezi meg, aki Koch Valéria műveit nyelvek szerint külön táborba utasítja.

A magyarországi német könyvkiadásnak mintegy a fele Budapestre koncentráldódik. Számos mű jelenik meg azonban Pécsen és Szekszárdon, de Sopronban és Salgótarjánban, valamint – a helytörténeti kötetek jóvoltából – irodalmi hagyó-

mánnyal kevésbé rendelkező településeken is. A német országos önkormányzat a könyveknek csak mintegy 15%-át jelenteti meg, de közreadóként szerepel az Argumentum, a Trezor, a Kráter, a Kornétás, a Kossuth, a Műszaki, az Akadémiai kiadó, olyan intézmények, mint a Tolna Megyei Könyvtár, a Budapesti Tanítóképző Főiskola, az MTA Dunántúli Regionális Központja, a Soproni Levéltár, a Sankt Gerhard Werke, a Magyar Néprajzi Társaság és egyebek. Természetesen a VudAK és a Neue Zeitung alapítvány szintén megtalálható a széleskörű választékban.

A német könyvkiadás helyzetét kétségkívül megkönnyíti az a körülmény, hogy nyelvkönyveket, az anyanyelvoktatást támogató kiadványokat nem kell (nem neki kell!) megjelentetnie. A tájnyelven, vagyis a sváb „Mundartban” írott művek–szövegek összegyűjtése és megőrzése viszont a hazai német könyvkiadás feladata.

Az előzőkkel közel azonos nagyságrendű a Magyarországon élő horvátok könyvkiadása. Könyveiknek kb. a 80%-át anyanyelven jelentetik meg, 10-10% a magyar és a kétnyelvű kiadványok aránya. A horvát könyvkiadás szerkezete azonban meglehetősen eltér a románokétól és a németekétől. A szépirodalmi művek részaránya igen magas, mintegy 40% (legmagasabb az összes hazai nemzetiség közül). Stipan Blazetin, Branko Filakovic, Bölc Matild, Ladislav Gujas, Bálint Vujkov, Marko Dekic verskötettel, Duro Frankovic gyermekversekkel gazdagította a lírai kínálatot. Ezek közül több kiadvány magyarul és horvátul is megjelent. Különös színt jelent a hazai horvát szépirodalom soraiban két drámai kiadvány, mindkettőt a Pécsi Horvát Színház adta ki, magyar nyelven (Sanader–Stomac: Nehéz órán, és Skrabe–Mujicic: A kadét c. színdarabokat).

A „Hrvatski Kalendar” nyolc kötettel gyarapította a könyvjegyzéket az elmúlt tíz évben, ugyanennyi volt a néprajzi kiadványok száma (néhány kötet az igényes választékból: Matusek: Tekstilni motivi acanskih Bosnjaka; A magyarországi horvátok néprajza 1–2. köt.; Krickovic: Tanci i jacke gradiscanskih Hrvatov u Ugorskoj). A nemzeti azonosságtudat szempontjából azonban talán fontosabbak a nemzetiség-történeti művek (tizenöt monográfia, tíz év teljes horvát könyvkiadásának az egynegyede). A horvát–magyar együttélés ezer évét tárgyalja a Knjizevnost i jeziki Hrvata u Madarskoj c. konferencia anyaga, a magyarországi horvát kultúra és oktatás helyzetét Mandic: Santovska hrvatska skola, Póth István: Hrvatska drama na madarskoj pozornici és Blazetin: Knjizevnost Hrvata u Madarskoj od 1918 do danas c. műve.

A horvát irodalom két nagyváros, Pécs és Budapest köre csoportosul, közel azonos arányban. Néhány kiadvány jelent meg továbbá Zalaegerszegen és Salgótarjánban, illetve Eszéken, Viroviticán és Güttenbach nyomdáiban. A Magyarországi Horvát Önkormányzat a könyveknek közel a harmadát segítette megjelenéshez. Jelentős a Tankönyvkiadó, több pécsi és dunántúli horvát szervezet kiadói tevékenysége (Horvát Intézet, Horvát Tudományos Műhely), valamint az Aqua, a Krónikás, a Mikszáth, az Etnikum kiadó, a Magyar Néprajzi Társaság és – helytörténeti kiadványok esetében – több települési önkormányzat közreműködése.

A horváthoz némiképp hasonló képet mutat a szlovák könyvkiadás szerkezete, illetve tartalmi megoszlása. A tíz év során megjelent művek száma hasonló, 60 körül mozog. A könyvek nagyobbik fele anyanyelvű, közel egynegyede magyar, és kb. 15%-a kétnyelvű (közöttük szlovák–német nyelvpárosítás is előfordul).

A „Nás kalendár” kilenc éven keresztül jelent meg rendszeresen, amelyhez a Csabai kalendárium társult, jelezve, hogy a magyarországi szlovákok szellemi fővárosa a könyvkiadásban is versenytársa kíván lenni Budapestnek.

A kiadványok tematikus megoszlása gazdagabb, mint a többi, hasonló lélekszámú nemzetiségi könyvkiadásban tapasztaltuk, némiképp kiegyensúlyozottabb is. Gazdag és szerteágazó a néprajzi könyvek kínálata, részkutatásokról ad hírt a Csabai tájszólás, a Cabiánsky spevnik, a Szlovák konyha vagy az Így égettem meszet c. kötet, de sok az összegezés szándékával született mű is: Atlas slovenskych náreci u Madarsku – Atlas der slowakischen Mundarten in Ungarn; Grin–Krupa: Békéscsaba néprajza; Gyivicsán: Anyanyelv, kultúra, közösség: a magyarországi szlovákok. A nemzetiség történet kötetei között találjuk Tessedik Sámuel életrajzát, a helytörténetet gazdagítja Békéscsaba, Tótkomlós, Pilisszántó, Oroszlány és két Nógrád megyei szlovák település: Nőtincs és Vanyarc monográfiája.

A szépirodalom a szlovák könyvkiadás tíz éves anyagának mintegy a negyedét teszi ki. Verskötettel jelentkezett ez idő alatt Fuhl Imre, Papucsek Gergely, Kormos Sándor, iskolásoknak való versgyűjteménnyel Oldrich Knichál (Od septembra do júna). Papucsek Gergely szlovákra fordította Weöres Sándor „Ha a világ rigó lenne” című gyermekvers-kötetét, Oldrich Knichál 13 magyar kortárs szerző elbeszéléseit tette közzé szlovákul More a cajka címen. Ez utóbbi kiadványokban a két irodalom kölcsönös megismertetésének a szándéka nyilvánvaló.

Budapesten adták ki a hazai szlovák könyveknek közel a felét, Békéscsabán az egynegyedét, valamivel kevesebbet Salgótarjánban, továbbá Gyomán, Pilisszántón, Tótkomlóson. A Magyarországi Szlovák Önkormányzat a könyvek negyedében szerepel kiadóként, ahogy a Mikszáth kiadó is, de megtaláljuk a Tekintet, az Útmutató, az Etnikum és a Körtánc kiadót, a tudományos és nemzetiségi intézmények közül pedig a Tessedik Alapítványt, a Magyar Néprajzi Társaságot és a Békéscsabai Városi Önkormányzatot.

A nagy lélekszámú nemzetiségek kiadói tevékenységéhez képest némiképp köztes helyet foglal el a szerb, illetve a szlovén könyvkiadás. Jugoszlávia megszűnése után a magyarországi délszláv szövetség is alkotóelemeire bomlott, hamarosan azonban – a horvátokhoz hasonlóan – a másik két kisebbség is megteremtette a saját nemzetiségi szervezetét, önálló szellemi életét és könyvkiadását. Már csak azért is, mivel mindkét nemzetiség évszázados tradíciókra tekinthet vissza Magyarországon.

A hazai szerb könyvkiadás elsősorban anyanyelvű műveket jelentet meg, a két-nyelvűséget jószerével nem ismeri, és kevés a magyar nyelvű kiadvány is, alkalmanként azonban angol nyelven is népszerűsíti magát. Az Almanah c. periodika szerepe itt is jelentős, az igényesebb szociológiai, történelmi, néprajzi és vallási tanulmányokat gyűjti évenként kötetbe (a jelzett időszakban hétszer), míg a Srpski Kalendar népszerűbb olvasmányokkal látja el az anyanyelvű érdeklődőket. A magyarországi szerb irodalmi élet is több alkotót sorakoztat fel: verskötettel jelentkezett az elmúlt tíz évben Dragomir Dujmov, Vojislav Galic, Peter Milosevic. Predrag Stepanovic közzétette a szerb történelem, irodalom és vallás becses anyaországi emlékét: Szent Száva leveleit (Pesme o Svetom Savi). Hasonlóképpen az anyaországi kapcsolatépítést szolgálta Pero Lastic összeállítása Nikola Tesla (1856–1943) szerb fizikus-mérnökről halálának 50. évfordulója alkalmából – magyar és szerb nyelven.

Sokoldalúságával és igényességével egyaránt figyelemreméltó írói tevékenységet fejtett ki az elmúlt tíz évben is Vujcic Stojan, aki 1993-ban szerb nyelvű versközzel jelentkezett (Rastocenje); 1997-ben pedig „Elillant évek szőlőhegyén” címen magyar nyelvű esszé- és tanulmánygyűjteményt tett közzé a XX. század magyar és szerb íróiról–költőiről, a két kultúra és a két nép kapcsolatáról. Még ugyanebben az évben elkészült a „Szerbek Budán és Pesten” c. lírai útirajza, amely szerb, magyar és angol nyelven szólítja meg a főváros múltjában és jelenében utazni kívánó olvasót és látogatót.

Jancikin az első szerb nemzeti könyvtárról írt, Kosta Vukovic a szentendrei szerb egyházművészeti gyűjteményt mutatja be, Borivoj Rus pedig két kötetbe gyűjtötte a magyarországi szerbek néprajzáról írt tanulmányokat, míg Mladina Prelic „Srbi u selu Lovri u Madarskoj tokom dvadesatog veka” címmel írt néprajzi és nemzetiségtörténeti elemzést.

A szerb könyvkiadás szinte teljes egészében Budapesten működik: a közel 40 könyv közül – a bibliográfia tanúsága szerint – az elmúlt tíz évben mindössze egy jelent meg Szentendrén. Kiadóként legnagyobbbrészt az Országos Szerb Önkormányzat szerepel, illetve – az időszak második felében – az Izdan kiadó. Egy-egy művet segített világra a Balassi, a Filum, az Etnikum és a Körtánc kiadó, illetve a szerb pravoszláv egyház.

A könyvtermés tíz éves mennyiségét tekintve valamivel szerényebb a magyarországi *szlovének* könyvkiadása, 25 könyvük háromnegyedét anyanyelven jelentették meg, a többit magyarul vagy kétnyelvű kiadványként. A szlovén könyvek között is a kalendárium örvend a legnagyobb népszerűségnek (Slovenski koledar), mind a tíz évben megjelent, a szerzőknek fórumot, az érdeklődőknek anyanyelvi olvasmányt kínálva.

Könyvkiadásukban a néprajz és a nemzetiségtörténet elválaszthatatlanul összefonódik, akár tudományos tanulmányokat, akár lírai útirajzokat vesz kézbe az olvasó (Bajzek Mária: Kosic, Jozef: Zivljenje Slovincov med Muro in Rabo; Székely András Bertalan: A Rábától a Muráig: nemzetiségek egy határ két oldalán; Perger: Tudi to je Slovensko Porabje – Ezek mind ti vagytok, Rába-vidéki szlovének). De találunk egyértelműen néprajzi összeállítást is (Kozár Mária: A magyarországi szlovének néprajza; ugyanó: A magyarországi szlovének néprajzi szótára – mindkettő szlovén és magyar nyelven). Irena Barber kiadta Pável Ágoston alsószőlőki népdalgyűjtését (Mesáni pevski zbor Avgust Pavel Gornji Senik: 60 let 1939–1998).

A szépirodalom itt szerényebb termést mutat: Irena Barber lírája és rövid prózája a szlovén mindennapok emberéről ad híreket (Trnova paut, illetve Zivljenje je kratko). Mukics Ferenc Szlovén nyelvkönyve szakít a hagyományos nyelvtanulási bevezetőkkel, anyanyelvét idegen nyelvként mutatja be – akár szlovénul tanulni kívánó magyaroknak is.

A hazai szlovén könyvek legtöbbje Szentgotthárdon jelenik meg (amely várost időnként szlovén névalakban olvashatjuk: Monoster), 1-1 könyv pedig a közeli Szombathelyen, Felsőszőlőnön illetve Muraszombaton. Budapesten a könyvek alig haramada lát napvilágot. A legnagyobb kiadó az Országos Szlovén Önkormányzat, esetenként a Püski vagy a Körtánc kiadó, a Magyar Néprajzi Társaság és a Savaria Múzeum.

A nyugati határszélen élő szlovének könyvkiadásához hasonló méretű az ország északkeleti tájain élő és alkotó *ruszinok* könyvkiadása. Tartalmában és szerzettségében azonban a két nép könyvkiadása merőben különbözik egymástól. Mivel a ruszinok Közép- és Kelet-Európában öt ország területén élnek, a magyarországi ruszin könyvkiadás bizonyos mértékig feladatának tekinti a más országban élő ruszinok ellátását is anyanyelvi kiadványokkal. Könyveik háromnegyed része magyarul jelenik meg, de találunk kétnyelvűt, sőt egy négy nyelvű szótárt is. Ruszin nyelvű Hattinger Gábor és Kiss Judit két verskötete (Nezual jem, Zakazana zvizda, illetve Zvuk dusy, Kadi ste? – Hol vagytok? – kétnyelvű). Az 1801-ben kiadott Kis Katekizmus, valamint az 1746-os Gyermekéről szóló könyv fakszimile változata kétnyelvű (latin és ruszin: Katihis malyj, illetve Elementa puerilis in lingua latina).

A ruszin nemzetiség történet területén jelentős művek keletkeztek az elmúlt évtizedben: Udvari István: Ruszinok a XVIII. században: történeti és művelődéstörténeti tanulmányok; ugyanő: A ruszin (kárpatukrán) hivatalos írásbeliség a XVIII. századi Magyarországon; Zsíros Miron: Élő felföld. Demográfiai–etnográfiai útleírás; A Mária Terézia-féle úrbérendezés ruszin nyelvű forrásai. Külön gyűjtemény foglalkozik a ruszinság század eleji kutatójának életével és munkásságával: a Hodinka Antal emlékkönyv. A görög katolikusság és a ruszinok némiképp összekapcsolódó fogalom Magyarországon, e kapcsolódást ismerteti Botlik József könyve: Hármass kereszttel. Görög katolikusok Kárpátalján és Tamás Edité: A Bodroglak népeisége a XVIII–XX. században. Vallás- és népeiségstatisztikai fel dolgozás.

A szépirodalomban a versek a főszerep, Hattinger Gábor, Batári Gábor, Kiss Judit kötetei mellett azonban figyelmet érdemel az Ég és föld között c. antológia is, amely az Amerikába szakadt ruszin művészbálvány, Andy Warhol tiszteletére készült.

A ruszin kiadványok többsége Budapesten jelenik meg, de jelentős a Nyíregyházán kiadott művek száma is. A Bessenyei György Tanárképző Főiskola külön sorozatot indított a ruszin és az ukrán filológia támogatására Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyházaensis címen. A közeli Miskolcon és Sárospatakon a jelzett időben 1-1 ruszin könyv jelent meg. Embert próbáló vállalkozás a Ruszin–magyar–orosz–ukrán összehasonlító zsebszótár szerkesztése és kiadása (Popovics István Miklós műve). A ruszinok távolba szakadt nemzetrészeinek nyújt szellemi segítséget az Ismerjen meg bennünket! 15 bács-szerémi ruszin nyelvlecke c. kiadvány (Zsírosné Jobbágy Mária szerkesztésében).

A ruszin könyvek kiadásában a Bessenyei György Tanárképző Főiskola és a Magyarországi Ruszin Önkormányzat közel azonos mértékben vett részt, de megtaláljuk kiadóként az Etnikum, az Akadémiai, a Littera Nova és a Körtánc kiadót, a Szent Athanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskolát és a Rákóczi Múzeumot is.

A magyarországi nemzetiségek sorában sajátos helyet foglal el az *örmények* könyvkiadása. Könyveik száma – a bibliográfia tanúsága szerint – tíz év alatt sem érte el a húsz kötetet. Túlnyomó részük magyar nyelvű; két nyelven jelent meg Huszár–Veres: Az örmény genocídium és utóélete című munkája, három nyelven (örmény, magyar és angol) pedig Bona Gábor könyve: Az 1848/49-es szabadságharc örmény hősei.

Könyvkiadásuk nehezen indul az évtized elején, évente 2 könyvnél több csak 1997-ben jelent meg (5 kötet). Két nemzetiségtörténeti mű reprintjével kezdődik a magyarországi örmény könyvkiadás legújabb évtizede, Szongott Kristófnak a századfordulón megjelent két könyvével: A magyarhoni örmény családok genealógiája címmel, illetve az örmény „fellegvárnak” tekinthető Szamosvár Szab. Kir. város monográfiájával. De megjelent A magyarországi örmény sajtó XIX–XX. századi története c. tudományos gyűjtemény is.

A régi örmény irodalom kincsestára sorozatban kaptak helyet ókori és középkori örmény szerzők, de mai magyarországi örmény költő magyar nyelvű verskötete is megjelent (Diramerián Artin: Versek. 1994. Arménia Népe Kulturális Egyesület kiadása). Az örmény nyelvkönyv egyszerre szól érdeklődő magyaroknak és a nyelvi gyökereiket kereső örményeknek (szerkesztette Dzsotján Gagik és Krajcsír Piroska).

Könyvek szintén kivétel nélkül Budapesten jelentek meg, nagyjából az Országos Örmény Önkormányzat támogatásával. Egy-egy könyvön találjuk a Kortárs, a Körtánc és az Élünk kiadó nevét.

A határon túli nemzetiségrészekről adott tájékoztatás (erdélyi örményekről, kárpátaljai és délvidéki ruszinokról), az anyaországi irodalom népszerűsítése, az anyanyelv erejének a csökkenése, a klasszikus irodalmi hagyományok hangsúlyozott ápolása – mindez arra int, hogy rugalmasan kell megfogalmaznunk a kisebbségi könyvkiadás fogalmát, és kijelölni a határait, különösen a kisebb lélekszámú nemzetiségek esetében. (A rugalmas szemlélet ellenére sem sorolnám azonban jó szívvel az örmény könyvek közé Kárpáti György: Agárdi c. könyvét, ezt a népszerű színésről készült portrét, még ha Agárdi Gábor számon tartja is örmény származását.)

A magyarországi *bolgár* könyvkiadás nehezen talált magára a rendszerváltozás után: Doncsev Tosó magyar–német kétnyelvű könyve, a Magyarországi bolgárok c. kötet (1991) évekig folytatás nélkül maradt. A Bjalgarski Kalendar segítette át a magyarországi bolgár könyvkiadást többször is a hallgatáson (három kötettel). A nemzeti klasszikus hagyományok bemutatása a bolgár könyvkiadásnak is részét képezi (Hriszto Botev verseit Doncsev Tosó válogatta, Nagy László fordította magyarra). A nemzetiségtörténet sajátos értelmezését kell látnunk a „60 éves a Bolgár Kulturális Intézet” c. kiadványban. Ennél reálisabb képet fest a hazai bolgárságról a „28 intervjúja s bjalgari ot Ungarija” c. összeállítás.

Két bolgár nyelvkönyv is megjelent az évtized során, az anyanyelvvel foglalkozó egyéb kiadvány azonban nem látott napvilágot. A szépirodalomban Svetla Kjoszeva verskötete jelentett eseményt (Vodoravno otvesno), de a költőnő a kalendáriumok szerkesztéséből is kivette a részét. A bolgár kalendárium kötetei évről évre testesebbek, 400 oldal fölötti terjedelmük arra vall, hogy a hazai bolgár alkotók leginkább ebben a formában kívánnak szólni anyanyelvű olvasóikhoz.

A bolgár könyvek legnagyobb része anyanyelven jelenik meg, néhány magyarul vagy kétnyelvűként (esetleg magyar–német nyelvpárosításban). Budapest a bolgár irodalom legfőbb hazai helyszíne, az Országos Bolgár Önkormányzat mellett 1-1 művet adott ki a Bolgár Kulturális Intézet, a Tevan, a Körtánc és a Tanönyvkiadó.

A magyarországi *lengyel* nemzetiség könyvkiadásának helyzete ellentmondásos, bibliográfiailag is nehezen „azonosítható”. A könyvek között alig akad lengyel nyelvű (Konrad Sutarski: „Zanim zmierzak zapadnie” c. tanulmánykötete és egy egyházi kiadvány). Néhány könyv kétnyelvű (Sutarski–Kiss Gy. Csaba: Lengyel nyár – magyar ősz – Polskie lato – wegierska jesien), a többi viszont magyar nyelvű. A magyarországi lengyel könyvkiadásban ebben az évtizedben Konrad Sutarski az egyetlen lengyel, a többi szerző magyar, aki a magyar–lengyel kapcsolatokról ír, és műveiket – jobb esetben – a Lengyel Önkormányzat vagy a Lengyel Tájékoztatási és Kulturális Központ adja ki. Ez az érdeklődés azonban jobbára a magyar–lengyel történelem valamelyik részlete felé irányul (Sallai János: A magyar–lengyel határ; Kapronczay Károly: Lengyel menekültek Magyarországon), és aligha a mai magyarországi lengyel nemzetiséggel foglalkozik. A kisebbségi könyvkiadás értelmezése tehát ezen a területen is újabb adalékokkal (akadályokkal?) bővül.

Az elmúlt évtizedben megjelent valamennyi „lengyel” könyv Budapesten látott napvilágot, részben lengyel szervezetek támogatásával, részben a Rejtjel, a Körtánc, a Magvető, a Mundus vagy a Gondolat kiadó gondozásában.

A magyarországi *görög* könyvkiadás kevés, de igényes művel vesz részt a hazai nemzetiségek kulturális életében. Az évtized első felében alig hallattak magukról a hazai görög írástudók. Aztán lassan magára talált a szépirodalom, Caruha Vangelija Csillagvarázs címen állított össze versválogatást magyar nyelvű fordításokból, Evdoxia Szidu Vallomások címen lírai kötetet tett közzé. Néprajzi tanulmány Nagyné Szabó Antigoné könyve, a „Négy testvér. Négy évszak ünnepei a népi kalendáriumban”. A legigényesebb kiadványok kétségkívül Szidiropulosz Archimédész könyvei: 1990-ben az „Ithaka partjain”, 1997-ben pedig az „1956. Görögök a forradalomban” c. kötet. A hazai görög nemzetiség legújabb kori történetének tragikus eseményeit, a magyarországi görögök megítélését megrázó őszinteséggel és szociológiai hűséggel mutatja be. A Budapesten megjelent könyveket a Görög Országos Önkormányzat, a Körtánc, az Eötvös és a Flacchus kiadó jelentette meg.

A magyarországi *ukrán* könyvkiadás járult hozzá a legkevesebb kötettel a hazai nemzetiségi irodalom sokszínűségéhez: tíz év alatt mindössze négy könyvvel. Nehezen találta meg mondanivalóját és kifejezési formáját: a magyarországi ukránok az anyaországi ukrán irodalom két klasszikus alkotóját ismertették kétnyelvű kiadványban: Leszja Ukrajinka, illetve Tarasz Sevcenko verseit (Hét húr, illetve Üzenet címen). Piller Györgyné ukrán nyelvkönyvet szerkesztett, amelyet a Magyarországi Ukrán Kulturális Egyesület adott ki, Simon Mónika pedig a Körtánc kiadó nemzetiségi sorozatában mutatta be az ukránokat.

A magyarországi nemzetiségek szellemi életében különös helyet tölt be a *cigány* könyvkiadás. Ha a nemzetiségi szerzőkkel, művekkel kapcsolatban sajátosságokat, kivételeket és önállósodási tendenciákat fedezhettünk fel, különösen érvényes mindez a megállapítás az elmúlt évtized cigány könyvkiadása esetében.

Érdemes emlékeztetni rá, hogy a hazai cigány társadalom az elmúlt negyedszázadban több alapvető szellemi-kulturális változáson ment keresztül. Az évszázados (vagy akár évezredes) szóbeliség után a cigányság napjainkban tér át az írásbeliségre, miközben ennek az áttérésnek minden előnyét és nehézségét érzé-

keli. Ugyanebben az időszakban a cigányság tömeges nyelvváltásának is tanúi lehetünk: a korábban egységes (vagy legalábbis a nagycsalád szintjén használt) nyelvet egyre inkább a magyar köznyelvre cseréli. E kettős változással együtt jár egy harmadik: megjelent, folyamatosan erősödik és öntudatosodik az a cigány értelmiségi réteg, amely feladatának érzi a cigányság politikai–társadalmi igényeinek a megfogalmazását és átalakuló kultúrájának a megszólaltatását.

A cigány irodalom (és értelemszerűen a könyvkiadás) valósággal berobbant a magyarországi kulturális életbe. Hogy mikor? Természetesen már korábban, a rendszerváltozás csak tovább erősítette ezt a folyamatot. Az 1990 és 1999 közötti évtizedben a cigány könyvkiadás kettőszáz művel jelentkezett. Ez a könyvmennyiség a teljes magyarországi nemzetiségi könyvkiadásnak mintegy a harmadrésze. Az évtized első felében évente 1–22 között mozgott a megjelent cigány művek száma, 1996 és 1998 között 30 fölött volt az átlagos könyvmennyiség.

Mégsem olyan egyszerű és egyértelmű a cigány irodalom és könyvkiadás terékeinek az azonosítása. Hogy ki tekinti magát, és kit tekint az irodalmi közmegegyezés cigány alkotónak, ezt a véleményt évtizedeken át politikai és etnikai viták sugallták és kísérték, a „cigány író” és az „író cigány” megkülönböztetés többet jelentett szellemes szófordulatnál. A cigányság sorából származó alkotók egy része a magyar irodalom tagjának vallja magát, az etnikai besorolást elhárítja magától. A cigányságukat vállaló írók egy része (csak) magyarul írja műveit, kevés a mindkét nyelven egyenértékűen alkotó. A korábbi évtizedekben több ún. „cigánykutatás” jelent meg, amelyeket hatóságok, kutatóintézetek végeztek és tettek közzé, ezeket (szociológiai dokumentumértékük ellenére) ma már aligha sorolnánk egyértelműen a magyarországi cigány könyvkiadás kötetei közé.

A magyarországi cigány könyvkiadás mintegy kétszáz kötetének kb. a 80%-a magyar nyelvű (160 kötet), az egynyelvű cigány könyvek aránya 5% körül mozog. A többi kétnyelvű, ami azonban többnyire magyar nyelvű szöveget és idegen nyelvű rezümét jelent. (Legtöbb a magyar–angol, magyar–német, de cigány–angol, sőt magyar–héber nyelvpárosítás is előfordul.)

Acigány könyvek tartalmi megoszlása sajátos, de bizonyos elemeiben hasonlóságot mutat más magyarországi nemzetiségek könyvkiadásával. Igen magas a szépirodalmi művek aránya, a versek és a versfordítások a teljes cigány könyvtermésnek közel a 25%-át jelentik. Tíz év alatt több verskötetettel jelentkezett Bari Károly, Choli Daróczi József, Rostás-Farkas György, de Kovács József Hontalan, Szepesi József, Szécsi Magda és Rácz Lajos is. A verskötetek nagy része kétnyelvű, a költők saját átültetésükben teszik közzé verseiket cigány és magyar nyelven (eldönthető-e, vajon melyik az anyanyelv és melyik a fordítás?). Külön figyelmet érdemelnek a háromnyelvű verskötetek: Cigány költők versei címen (1995-ben) cigány, angol és magyar nyelven jelent meg 29 európai cigány költő száznál több verse (közülük 10 magyarországi születésű), illetve Garcia Lorca cigány balladáit spanyol, magyar és cigány nyelven láttak napvilágot (Nagy László, illetve Choli Daróczi József fordításában).

A műfordítás nemcsak irodalmi alkotások anyanyelvű hozzáférését teszi lehetővé, de a nyelv gazdagságát és nemzetközi csereértékét is bizonyítja: Choli Daróczi József az Újszövetséget fordította anyanyelvére, Vesho-Farkas Zoltán a magyar és a világirodalom drámakincsét (Shakespeare Hamletjét, Euripidész Médeiáját, Fry: A hölgy nem égetni való c. drámáját, illetve Az ember tragédiáját, a Bánk bánt), Ruva Farkas Pál pedig Faludy György börtönverseit ültette át cigány nyelvre.

A cigány könyvkiadás sajátos vonása a népmesék közkedveltsége. Tíz év alatt 28 kötet jelent meg, köztük mesemondók egyéni megfogalmazásában, tájegységek néphagyomány- és balladakincseként, de antológiákba gyűjtve is (Bari Károly: Az erdő anyja, Loló. Cigány mesék és mondák Békés megyéből; A három sorsmadár; Szalonnafa, varsányi népmesék; Szécsi Magda: A fehér bálvány birodalma). A népmese nyilvánvaló kapcsolatot teremt a szájhagyomány és a kezdő írás-tudó olvasási kultúrája között.

A cigány hagyományokhoz kapcsolható a zene-, ének- és táncművelésről valló 8 kötet (Királyok prímása, prímások királya; Beás cigány népdalok; Nagyecsed oláh cigány táncgyagyomány). Közel azonos mértékű a cigány képzőművészet sajátos színvilágát, szemléletmódját bemutató 6 album (az összefoglalás igényével: Bánszky Pál: A képzőművészet vadvirágai). Több kiadást ért meg Csemer Géza lexikális igényességű és gasztronómiailag is csemegének számító összeállítás: Habiszti. Cigányok élete – étele.

Feltűnő a nyelvkönyvek és olvasókönyvek, általában az anyanyelvvel (vagy anyanyelvekkel) foglalkozó művek nagy száma; megjelentetésük évtizedek elmaradását pótolja (Cigány–magyar olvasókönyv, Cigány–magyar, magyar–cigány szótár, Tanuljunk cigányul, Ábécés olvasókönyv, Lovári nyelvkönyv – összesen 25 kötet).

A nemzetiségtörténet és a szociológia nehezen választható szét, az előbbi jól érzékelteti a szájhagyomány átalakulásának a nehézségét az írásbeliség felé, az utóbbi pedig a szociális beilleszkedés nehézségét egy önmagával is sokrétű küzdelmet folytató társadalomba (Forray-Hegedűs: A cigány etnikum újjászületőben; Ősi cigány mesterségek és foglalkozások; A cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18–19. században; Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon; illetve: Periférián; A nemzet szemétdombjai; Senkié vagyok – lehetnék mindenkié; Vágóképként, csak némában. Romák a magyarországi médiában c. kötetek).

A mintegy 200 cigány könyv háromnegyede Budapesten jelent meg (150), több mű látott napvilágot Pécsen (11), valamint Miskolc, Szombathely, Debrecen és Kaposvár nyomdáiban (5-5), de alig van jelentősebb vidéki város, amely néhány kiadvánnyal ne járult volna hozzá a magyarországi cigány könyvkiadáshoz.

Szinte áttekinthetetlen és nehezen értelmezhető a szóródás, ha a cigány könyvek kiadóit akarjuk rendszerbe állítani. Kereken száz (!) hivatásos kiadó, szervezet és egyéb intézmény szerepel a 200 mű megjelentetőjeként. A hivatalos kiadók sorában találjuk többek között a Gondolat (2), az Akadémiai (4), a Belvárosi (2), a Kossuth, a Tevan, a Balassi, az Osiris (3), az Aula, a Körtánc és a Magister kiadót. Az oktatási és egyéb kulturális intézmények közül részt vett cigány könyvek kiadásában a Magyar Írószövetség, az Országos Közművelődési Központ, a JPTE Tanítóképző Intézet (Pécs), az MTA Néprajzi Kutató Csoportja, a Zala Megyei Könyvtár, a Tankönyvkiadó, a Komárom-Esztergom és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat, a Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola (Kaposvár) és számos egyéb intézmény. A cigány szervezetek közül 23 adott ki könyvet az elmúlt tíz évben, a legnagyobb kiadói tevékenységet a Cigány Tudományos és Művészeti Társaság (14), a Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület (Pécs, 6) és a Romano Kher szervezet (5) tudhatja magáénak, 12 szervezet viszont 1-1 mű megjelenítésében vett részt.

A statisztikus és a bibliográfus egyaránt eltöpreng ezen a rendkívül nagy szóráson, azon, hogy vajon miért csak egyetlen alkalommal vagy véletlenszerűen vállalkozik rendszeres könyvkiadásra egy szervezet, amely így az alapítólevelében megjelölt területet támogathatná. Ha pedig nem érzi magát illetékesnek, miért kalandozik a könyvkiadás kevés haszonnal kecsegtető területére?

Évtizedek óta folyamatosan jelenik meg a Ciganisztikai tanulmányok, illetve a Cigány néprajzi tanulmányok elnevezésű sorozat (az előbbi az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának, az utóbbi a Magyar Néprajzi Társaságnak a kiadványa). A kötetek idegen nyelvű rezüméivel ezek a sorozatok is hozzájárulnak a közölt tanulmányok nemzetközi népszerűsítéséhez.

A magyarországi cigány írásbeliség az elmúlt negyedszázadban ötszáznál több művet hozott létre, közülük 200 az elmúlt évtizedben látott napvilágot. E művek legtöbbször már megmutatkozik a rendszerváltozás gondolatébresztő szellemi légköre, de a piacgazdálkodás is észlelhető a mű sorsát és az alkotót egyaránt érintő sajátos törvényeivel. A cigány irodalomnak és könyvkiadásnak évszázadok késcelmét kell behoznia, új olvasóközönséget teremtenie, megküzdnie a nyelvváltás és az identitásértelmezés nehézségeivel. E sokrétű feladat értelemszerűen időzavarral és türelmetlenséggel jár együtt: a segítséget alkalmanként fölösleges beavatkozásnak érzi, a segítség elmaradásakor pedig attól fél: sorsára hagyják. A magyarországi cigány könyvkiadás és a nemzetiségi könyvkiadás valójában ugyanazon az ingoványos és nehezen kiszámítható talajon kénytelen megvetni a lábát, mint a magyar könyvkiadás. Számukra bizonyítástalán további gondot jelent a kisebb lélekszám, a nehezebben azonosítható olvasóközönség, az anyanyelv, a kétnyelvűség és a nyelvváltás egymás ellenében ható tényezője.

A magyarországi nemzetiségek tehát az 1990 és 1999 közötti évtizedben mintegy 600 könyvet adtak ki. Ne kérdezzük, hogy ez sok vagy kevés! Bizonyosan a saját igényeiknek, lehetőségeiknek és képességeiknek megfelelő számú mű.

Vannak nemzetiségi irodalmak Magyarországon, amelyek méltó versenytársai lehetnek anyaországuk irodalmának, sokrétű szellemi élettel, tehetséges alkotókkal és kiegyensúlyozott könyvkiadással rendelkeznek. Más nemzetiségek inkább „virrasztó” szerepet töltenek be, legfőbb céljuk a nemzetiségi tudat fenntartása és az anyanyelv védelme. Ez a feladat kiváló alkotói teljesítményekre tehet képessé, de harmonikus irodalmi élet kialakítását aligha eredményezheti.

Az anyanyelv használatában és birtoklásában is komoly eltérések vannak az egyes nemzetiségek könyvkiadásában. A román, a szerb irodalom a könyvek döntő többségét anyanyelven jelenteti meg, bízik az anyanyelvű olvasóközönségben, talán még az anyaország szellemi életében is képes megvetni a lábát. Kevésbé igényli a magyar kulturális élet reflexióit.

Nyitottabb, a kétoldalú tájékoztatás és a kétirányú kapcsolat hasznát keresi a német, a szlovák és – valamivel kevésbé – a horvát irodalom. A szépirodalom vezető szerepe sajátos szellemi önmeghatározás lehetőségével biztat. A kétnyelvű verskötet szellemi bravúrteljesítménynek tűnik (Berényi Mária, Fuhl Imre, Choli Daróczi József). A nemzetiségétörténethez szervesen kapcsolódik a település- és a vallástörténet. A román és a szlovák kutatóintézet komoly szervező erőt jelent mind a nemzetiségi kutatás irányításában, mind a könyvkiadás elveinek a kidolgozásában. A románok esetében a „kutatói aprómunka” a tudományos évkönyvek

kiadására irányul, ami folyamatos és egyenletes tájékoztatást eredményez, ugyanakkor nem a monografikus összefoglalások irányába hat.

A kisebb lélekszámú nemzetiségek könyvkiadásában két tendencia figyelhető meg: hangsúlyozottan népszerűsítik az anyaországi klasszikusokat, illetve megkülönböztetetten ápolják a nemzetiség neves alkotóinak emlékét (a szlovének Pálvel Ágostonét, a ruszinok Andy Warholét, a szerbek Nikola Tesláét).

A kisebb lélekszámú nemzetiségek könyveiket jobbra magyarul jelentetik meg, és támogatják a nemzetiségükkel foglalkozó magyar művek kiadását is (pl. lengyelek, ruszinok). Az örmények esetében az évtized kezdetén a nyelvváltás már befejezett ténynek tűnt, napjainkban mintha a folyamat lelassult, sőt visszajára fordult volna.

A nemzetiségek könyvkiadása gyakran különös önvédelmi harcot vív: időnként „a kisebbségi lét szűk kereteiből kitörni készül”, és ezért a többségi nyelvet hívja segítségül, máskor pedig éppen az anyanyelv megtartó erejében bízva mond le a szélesebb körű hatásról.

A megjelent nemzetiségi művek széles skálája azt sugallja, hogy igény mutatkozik a nemzetiségi léttel, anyanyelvvvel és szokásrenddel összefüggő művekre, de elismerés fogadja a szabadabb alkotói szárnyalást is: a nemzetiségi verskötetek meglepően magas száma az egyéni gondolkodásmód és kifejezési szándék erejét mutatja.

Természetes törekvésnek tűnik, hogy a nemzetiségek és a magyar lakosság együttélése, közös küzdelme a boldogulásért, közös örömei és kudarcai, alkalmanként felizzó konfliktusai fontos témául szolgálnak a nemzetiségi irodalomban, hiszen a valóságnak ezt a szeletét rajtuk kívül senki nem képes megörökíteni.

Hogy a nemzetiségi könyvkiadás java termése bekerül-e az anyaországi irodalmi köztudatba, része lesz-e a nemzeti kulturális kincsnek vagy provinciális problémák leltára marad – ez minden nemzetiségi irodalomnak, szellemi tevékenységnek a problémája. Ezzel a gonddal részint szembe kell néznie a nemzetiségi könyvkiadásnak is, részint meg kell és meg is lehet találni a kiutat és a kitörési pontokat.

A magyarországi nemzetiségi könyvkiadás nagy része Budapestre koncentrálódik, egyes nemzetiségek esetében azonban jól kirajzolódik egy-egy vidéki bázis, sajátos szellemi központ (a románok esetében Gyula, a ruszinoknál Nyíregyháza, a horvátoknál Pécs, a szlovéneknek Szentgotthárd). A meglehetősen nagy szóródás azonban azt is sejteti, hogy igényes helytörténeti kiadványok megjelentetésére kis települések is hajlandók érdemi áldozatokat hozni.

Kiadóként gyakran a nemzetiségi önkormányzat neve szerepel, a többséget azonban az ország legkülönbözőbb helységeiben működő kis és nagy kiadók jelentik. Vannak kiadók, amelyek tudatosan vállalták fel a nemzetiségi művek megjelentetését: a Mikszáth, a Balassi, az Etnikum és számos más kiadó évtizedes tevékenysége segítette hozzá ezt a hatszáz könyvet a megjelenéshez. A Kortánc és az Útmutató Kiadó más-más szemléletű két sorozatban ad képet és tájékoztatást a hazai nemzetiségekről.

A megjelent magyarországi nemzetiségi könyvek tartalmi és nyelvi választéka, a könyvkiadás nemzetiségenként kialakult rendszere és sajátos kiadáspolitikája megerősíti a reményt, hogy továbbra is értelemszerűen vállalhatják nemzetiségüket, nyelvüket és gondolataikat, könyvkiadásuk és szellemi törekvéseik miatt nem érzik magukat sem góttában, sem karanténban.

Lukács János

Bod Péter, „a magyar könyvek rokonszenves szerelmese”

Szubjektív gondolatok...

Van valami különös abban a felfokozott érdeklődésben, amit az ezredvégi ember és a tudományos gondolkodás a 18. század iránt tanúsít.

Talán egy értékvesztett világ értékkeresésének megnyilvánulása ez a folyamat...

A könyvet, az irodalmat, a kultúrát devalváló korunk antitézise is ennek a kalandos évszázadnak a könyves kultúrájában található meg. E gondolat inspirált a 18. század egyik – művelődéstörténeti szempontból – reprezentáns alakja, a háromszéki prédikátor, *Felsőcernátoni Bod Péter* életének és munkásságának áttekintésére. Hiszem, hogy Bod Péter életútja, a könyvekhez való viszonya szakmánk művelői, a könyvtárosok számára különösen vonzó és tanulságos lehet.

... és objektív megközelítések

Ki volt Bod Péter?

Az Akadémiai Kiadó 1964-es magyar irodalomtörténete szerint „*a kései barokk évtizedek legnagyobb magyar tudósa*”, a korabeli erdélyi művelődés legkiválóbb szelleme volt.

Termékeny munkásságának tudományos igényű feldolgozására az első kísérlet *gr. Mikó Imre* nevéhez fűződik. *A tudós életét és irodalmi tevékenységét egész egyetemességében áttekintő munka – több éves gyűjtés eredményeként – Sámuel Aladár* ev. református lelkész dolgozata. Ezt követően majd 40 évig Bod Péter neve kívül esett a könyvkiadás és a tudományos élet látókörén. 1940 után *Jancsó Elemér* aprólékos kutatásai nyomán került ismét a gazdag életmű a figyelem középpontjába. 1942-ben *Iványi Ferenc* *sodró lendületű, gyönyörű nyelvezetű regényt írt a prédikátor életéről. Azóta újabb elemző értékelések születtek (Benkő Samu, Kosáry Domokos, Tarnai Andor)*, számtalan magyar lexikon jegyzi a nevét. Mégis úgy gondolom, hogy életműve kultúránk számára még alig – és csak kevesek számára – ismert érték.

Valamennyi értékelője mást emelt ki Bod Péter munkásságából. Megtehették, hiszen enciklopédikus műveltsége sokoldalú tevékenységre predesztinálta. A művelődés majd minden területén (irodalom, történetírás, államismeret, jog, nyelvtudomány, könyvtárügy stb.) jelentőset alkotott.

„*Pap és író, tudós és hazafi, gyűjtő és feldolgozó*”¹ – írja róla Sámuel Aladár.

Ez a tanulmány a gyűjtő és feldolgozó emberről szól, „*a magyar könyvek rokonszenves szerelmese*”-nek² kíván emléket állítani.

A kiterjedt életút és életmű áttekintésekor elsősorban azokat az elemeket emelem ki, melyeknek könyv- és könyvtártörténeti vonatkozásai vannak, illetve amelyek a kor könyves kultúráját is pregnánsan jellemzik.

Az indulás (Felsőcsernáton)

„Én, Bod Péter, Erdélynek abban a részében, amely Moldvára tekint, ... Felsőcsernáton községben, Kézdiszékben, a székelyek között születtem az 1712- ik évi február hó 22-ik napján” – így kezdi Önéletírását.

Ide kívánczik még egy gondolat a visszaemlékezésből. *„Atyám nem volt tudományos képezve, hanem minden tanultság híjával lévén, gyakran panaszkolt a szerencsétlen sorsát és neveltetését. Ezért annál nagyobb szenvedelemmel szánt engem arra, hogy jártasságot nyerjek a finomabb tudományokban.”*³

Az atyai útravaló tehát: a székely szegénységből való kiemelkedés egyetlen útja a tudáson át vezet. Innen eredeztethető az a mérhetetlen tudásvágy, amely végigkíséri Bod Péter egész életét, segíti a nehézségek leküzdésében, és a könyv barátjává teszi őt.

A könyvtáros (Nagyenyed)

Bontakozó értelme a nagyenyedi kollégiumban ideális terepre talált.

Az éles eszű ifjút tanárai kedvelték, elismerésük jeléül az iskola rektor-professzora, Szigeti Gyula István megbízta a kollégium könyvtárának gondozásával. (Iványi Ferenc Bod Péterről írt regényében megjegyzi, hogy ezzel a gesztussal becsülethez akarták juttatni a kiváló diákot, ha már osztályjurátust nem tudtak formálni belőle, mivel éppen a beszéd és az előadás tudománya fészkelődött lassan belé.)

Bárhogy is történt, a nagyenyedi kollégium könyvtárosának lenni megtiszteltetésnek és – a háborús időkben legalábbis – komoly elfoglaltságnak számított. Csak a legjobb diákok kaphatták meg ezt a kinevezést. A könyvbújó, csendes, zárkózott Péter régi álma teljeseedett be ezzel: az iskola legféltettebb kincsének őrzője lett.

Ez a tudományos értékekben és ritkaságokban gazdag főiskolai gyűjtemény mindig is országos fontosságú volt. A kollégium szükségleteit szolgálta, gondosan válogatott, értékes munkákból állt össze. Az iskola rendkívül nagy anyagi áldozatokkal hozta létre, folyamatos gyarapodását az egykori diákok, tanárok hagyatékaik biztosították. (Egy 1752-ben készült katalógus szerint 4000 könyvből állt az állománya, egy későbbi katalógus ennél is nagyobb számot közöl; ezzel a korabeli erdélyi kollégiumi könyvtárak legjelentősebbikének számított, megérdemelt hírnévre tett szert.)⁴

Bod Péter 1736–40-ig kezelte a könyvtárat. Sajátjaként védte, féltette, őrizte a megsárgult kézírásokat, öreg föliánsokat és nyomtatott könyveket.

Négy tanítványa és saját tanulmányai mellett csak éjszakánként jutott ideje olvasásra. Válogatás nélkül, telhetetlenül falta a könyvesház könyveit. Megismerte a régi magyar irodalom nagy alakjait: Komjáti Benedeket, Janus Pannonius verseit, Zrínyi Miklós, Balassi Bálint műveit, Ilosvai Péter és Tinódi Lantos Sebestyén his-

tóriás énekeit, Kézai Simon Krónikáját, Werbőczy István törvény-summáit, Pázmány Péter, Méliusz Péter szavait, Szenci Molnár Albert, Czwittinger Dávid írásait és még számtalan fontos munkát. Teljesen pontos adataink nincsenek a téka akkori állományáról, mert ebből az időszakból nem maradt ránk katalógus. (Időben legközelebbi a már említett 1752-es!)

Nem kétséges, hogy egy ifjú tudósjelöltnek rendkívül előnyös lehetett egy ilyen megbízás, hiszen a csak kevesek számára hozzáférhető, értékes, irodalmat a maga teljességében láthatta és használhatta.

A szomszédban dülő török háborúk azonban beárnyékolta ezt az idillt. A nyugodt olvasgatásnak egyszerre vége szakadt, amikor a gyűjtemény megőrzésére, biztonságba helyezésére kapott felszólítást. Rendkívül nagy felelősség volt ez és sok veszéllyel járt. (Ezt megelőzően ugyanis – tűzvészek, pusztítások, háborúk miatt – már három alkalommal szinte teljes egészében megsemmisült a kollégium könyvtára.)

Ha összegezni akarom Bod Péter diákkönyvtárosi működését, akkor inkább könyvtárőrnek nevezném őt, semmint könyvtárosnak. Tisztelegéssel elvégezte a reá bízott feladatokat, de semmi figyelemre méltó könyvtárosi kezdeményezése nem volt. Gyakorta a tulajdonképpeni bibliothékáriusi tennivalókat is (pl.: a délutáni könyvkiadás – „kölcsonzás”) tanítványaira bízta, ő maga inkább visszahúzódtól olvasgatni. Mivel valószínűleg igen hamar és igen alaposan megismerte az állományt, nem érezte szükségét a részletes, katalógusbeli feltárásnak sem. (Pedig éppen ebben az időszakban a Debreceni Református Kollégium könyvtárosa, Jánki Péter már a könyvek bibliográfiai elfogadható leírását is szorgalmazta a debreceni könyvtárban.)⁵

Feltehetőleg önmaga csak epizódnak tartja életében ezeket az éveket, hiszen Önéletírásában egyetlen mondatot szentelt könyvtároskodásának, s ebben is csupán a könyvtár menekítésével kapcsolatos gondjait említi.

Miért tartom mégis fontosnak ezeket az éveket?

Mert – végigtekintve Bod Péter életén – azt gondolom, hogy olyan élményeket, tapasztalatokat szerzett ebben a könyvtárban, amelyek ugyan ott és akkor nem tudatosultak elméjében, később azonban szerephez jutottak a könyvekhez, az irodalomhoz való erősen érzelmi színezetű viszonyában, és elvezettek fő műve, a Magyar Athenas megírásához. A könyvtárosság segítette hozzá irodalmi ismeretei kibővítéséhez, s ez egész további életére kihatott. Innen eredeztethető a későbbi könyvgyűjtő, bibliográfus és könyvbarát.

A könyvgyűjtő (Leyden)

A nagyenyedi főiskola után, kiváló tehetségének köszönhetően, elnyerte a hollandiai fényes rendek egyik ösztöndíját, amelyet azért alapítottak, hogy két szegény protestáns erdélyi papjelölt a leydeni egyetemen tanulhasson tovább.

A leydeni kollégium könyvtárába százszor belefért az enyedi könyvesház. Bod Péter legtöbb szabadidejét – itt is – a könyvfallal között töltötte. Magyar könyvrókat is talált a polcokon, ahogy Iványi imént említett regényéből kiderül: Borosnyai Zsigmond enyedi professzor írásait – magyarul (!), Bethlen Miklós ön-

életírását – franciául. Állandóan jegyzetelt: anyagot gyűjtött későbbi egyháztörténeti munkájához. Az itt talált régi krónikák felhasználásával írta később a *Historia Hungarorum Ecclesiastica* című művét.

De hiába minden igyekezete, nagy tudása sem tette egyenrangúvá francia és német társaival. Magyarsága miatt lenézték (akárcsak 80 évvel azelőtt Apáczai Csere Jánost). Művelt nyugati társai a magyarokat barbár, tudatlan nemzetnek tartották, akiknek még a nyelve is idegen, hiszen minden nemes ember csak deákul beszél.

Bod Péter igaztatlannak érezte a vádakat. A magyarok között is vannak és voltak nagy emberek – műveik ott sorakoznak az enyedi kollégium tékájában, csak meg kell ismertetni őket a világgal. A jövőendő prédikátor ebben a feladatban találta meg élete célját.

A leydeni évek is gyorsan elszaladtak. Kiváló bizonyítvánnyal, sok új ismerettel és 7 mázsa (más források szerint 15 és fél mázsa) – deák nyelvű – könyvvvel tért haza a „világból” 31 évesen.

A hosszú, több hónapig tartó utazás során számtalan elgondolkodtató élményt szerzett: Nürnbergben csodálkozva látta, hogy az íróknak és a tudósoknak díszes palotájuk van (később javasolja is Erdélyben egy tudományos akadémia felállítását!). Nagy könyvtárakat látogatott meg: „*Nimwegenben, a jezsuiták könyvtárában egy óriási földgömböt néztünk meg, amelynek párját sohasem láttam; egy bizonyos hercegnek készült, a könyvtárba pedig ajándékképpen került*”.⁶ (Az ő majdani könyvtárszobájában is volt egy földgömb!)⁷

A bibliográfus – „Magyar bibliotheca” (Homoródhévíz)

A mély műveltségű ifjú *Árva Bethlen Kata* meghívására, Homoródhévízre került udvari papnak. Bethlen Kata már a kisdíák Bod Péternek is jótékony pártfogója volt, később az ő anyagi segítségével jutott el a nyugati egyetemre.

A könyvszerető grófnőnek híres könyvtára volt, melyben a – régi és új, kizárólag magyar nyelvű – könyvek egyforma bőrkötésben sorakoztak a polcokon, mindegyiknek a felső sarkában három aranyozott betű állt: Á. B. K. Bod Péter eddig csak hallomásból ismerte ezeket, ettől kezdve állandó vendége lett a könyves szobának.

Bethlen Kata marékka adta a pénzt a magyar könyvekért, minden új könyvet meghozatott magának, amelyeket udvari papja azonnal el is olvasott (még a szakácmesterség könyveit is átlapozta), valamennyi könyv tartalmát emlékezetébe véste, szerzőjükről is feljegyezte a legfontosabbakat.

Volt azonban egy zavaró momentum ebben az idillikus helyzetben: igazi „tanítókönyv”-et sose vásárolt a nagyasszony! Bod kénytelen volt a saját pénzén meghozatni, a grófnő tudta nélkül összelopkodni a kor „tudományos termését”. Így jutott például Ajtai Abód Mihály professzor friss latin grammatikájához vagy Rotarides Mihály új könyvéhez, melyben a Némethonban élő tudós a magyar írókat és tudósokat gyűjtötte össze időrendben. Ennyi lázadás fért bele a hat év „engedelmességébe”, melyet a kedves, zsarnok nagyasszony mellett töltött.

Bethlen Kata új magyar könyvei Bod Pétert is írásra serkentették: három egyházi tartalmú munkát írt ebben az időben, melyeket Kata asszony sorra bekötetett

és felrakott a könyvesszoba polcaira. Más jellegű, tudományos igényű írás Bethlen Kata udvarában nem születhetett. Ennek oka a grófnő mélyen vallásos meggyőződésében rejlik.

Könyvtárának jegyzékszerű katalógusa nem csupán a Bethlen Kata-kutatások elsődleges forrása, a mi szempontunkból is lényeges. A katalógus összeállítója ugyanis Bod Péter volt.

Tudom, hogy a könyvtártudomány terminológiájához szigorúan ragaszkodva nem beszélhetünk „katalógusról”, hiszen „*a könyvtár katalógusa teljes vagy nem teljes lista, mely egy rendezett gyűjtemény állományáról úgy ad képet, hogy e lista alapján bármely könyv visszakereshető. A visszakereshetőséget tartják a katalógus differencia specifikájának.*”⁸ Az itt ismertetésre kerülő jegyzékek nem felelnek meg a visszakereshetőség kritériumának. Inkább nevezhetnénk ezeket a könyvállomány számbavételekor keletkezett *inventáriumnak*. (Keletkezési körülményeit ismerve elképzelhető, hogy hagyatéki inventáriumról van szó, amely Bethlen Kata végrendeletének kiegészítő okmánya volt.) Engedtessek meg mégis, hogy a „katalógus” kifejezést használjam akkor, mikor azt próbálom bizonyítani, hogy a Bod által összeállított inventárium túllép azokon a követelményeken melyeket az ilyen jegyzékekkel szemben támasztunk. (Ezen kívül a szakirodalom is mindenhol így nevezi!)

Két – Bod Péter által összeállított – könyvjegyzékről van tudomásunk. Az első (A) jegyzék végén ez áll: „*Találtak az lajstromban November 24. napjaig 1747-dik esztendőben 263 darab könyvek.*”⁹ Ez az összeírás azonban tartalmaz ennél a dátumnál későbbi kiadású könyveket is. Az lehet a magyarázat erre az ellentmondásra, hogy Bod Péter folyamatosan vezetett valamiféle „leltárt” az újonnan érkezett könyvekről.

Ebből a leltárból állhatott össze később (1752 táján) – talán éppen akkor, amikor a végrendelkező Bethlen Katának azt javasolja Bod, hogy gazdag tékáját hagyományozza az enyedi kollégiumra a férje, Teleki József odahagyott könyvei után – egy aprólékos katalógus, mely már messze túlhaladja a középkori vagyoneleltárakban szokásos pontatlan könyvfelsorolásokat. Látszik, hogy a leíró igazi bibliográfusként törekszik a könyvek szabatos leírására. Első adatként a szerzők pontos névalakja szerepel (betűrendbe sorolva), ezt követi a cím, végül a kiadásra vonatkozó adatok: a nyomtatás helye és ideje. Apáczairól például a következőket olvashatjuk: „*Apáczai Tsere János Magyar encyclopediája. Ultrajecti 1653. 12. részben*”.

Az impresszumadatok teszik igazán korszerűvé ezt a katalógust, hiszen ezzel (csaknem) minden, a dokumentum egyértelmű azonosításához szükséges adat felvételre kerül. Sajnos, néhány helyen a cím hiányos vagy körülírt alak, ezért forrásmunkának nem igazán jó. (Érdekes adalék: ebben a jegyzékben helyet kap Bod Péter legelső műve, a Kősziklára épült ház ostroma is, de *író nélkül*.)

A második (B) jegyzék egyértelműen 1752-re datálható. Ez a jegyzék azonban már jóval több, mint egy katalógus. Monok István (a fent említett műben) írja róla: „*Ez a magyar írók munkáit felsoroló irat egy készülő könyvészeti összefoglalás első változata.*”

A fentebb már említett Apáczai mű itt így kerül bemutatásra: „*Apatczai Tsere János sz. i. m. doktor, kolosvári professor 1. Magyar Encyclopaedája. Minden*

igaz és hamis bölcsességnek szép rendbe foglalása. Nyomtatott Ultrajekt. 1653. 12. részben.”

Meg kell jegyezni, hogy nem is csak a Bethlen-téka állományát sorolja fel ez a katalógus: Bod Péter a maga gyűjtéséből is hozzász. Természetesen ebben már saját, nyomtatott könyvei is szerepelnek a saját neve alatt. A katalógus igényeihez képest túlzottan is bőséges adatfelvétel és az összeállítás sajátos módja alapján a *Magyar Athenas* című irodalmi „ki-kicsoda” előmunkálatainak tekinthetjük. Bizonyításképpen álljon itt az Apáczai-szócikk a *Magyar Athenas*-ból: „*APÁTZAI Tserre JÁNOS. Kolosvári professor, a filozofiában és Sz. Írás magyarázásában doktor... Trájektumban laktában adott világ eleibe... 1653-dik eszt. egy Magyar enciclopédiát, azaz minden igaz és hamis bölcsességnek egybefoglalását. 12. r...*”¹⁰

Ezekből a katalógusokból tehát kiderül, hogy milyen jellegű írásokat szeretett Kata asszony, és milyen témáktól zárkózott el, másfelől pedig az, hogy Bod Péter olvasmányműveltsége milyen irányba változott – bővült vagy szűkült – a főúri udvarban.

Láthatjuk, hogy kizárólag zsoldárok, térítő és kegyes írások, igemagyarázatok, ájtatosságok, elmélkedések, katekizmusok, imádságoskönyvek, a szakácsmesterség könyvei, álomfejtések és orvosi füvekről szóló írások alkották a könyvtárát.

A nyomtatott könyveken kívül Kemény János fejedelem és Bethlen Miklós életírását olvashatta magyarul, de csak kéziratos fóliánsban.

A história műfaja és a történelmi témájú művek teljesen kimaradtak ebből a gyűjteményből! (Nem így Bod Péter lelkéből! Az edesapjától hallott székely népmesék hősei, az enyedi könyvtár homályában töltött sok-sok óra, a leydeni könyvtár ritkaságai mind-mind kárpótlták – már jó előre – ezért a hiányért. És éppen ekkor, éppen itt, ebben a történelmet kizáró világban Erdélyország történetét gyűjtögette).

Talán nem becsüljük túl e munka értékét, ha – összegzésképpen – Mikó Imrét idézzük: „*e könyvtári lajstrom egyik forrása volt vallási és egyháztörténeti műveinek, valamint Magyar Athenásában letett bibliographiai széles ismereteinek is*”.¹¹

A könyvbarát – „Levelek” (Magyarigen)

Bár Bethlen Kata udvarában szomorúan tapasztalta a főúri világ tudatlanságát (amiről Bethlen Miklós életírásában is olvasott), mégis talált magának barátokat a főurak között. Témánk szempontjából különösen fontos a nagy műveltségű, könyvrajongó költő, *Ráday Gedeon* (1713–1792) és *Teleki Sámuel* grófúrfi személye. A Ráday Gedeonhoz fűződő kapcsolatát levelezésükből ismerhetjük meg. (1754-től 1766-ig csupán öt ismeretes.) Magánlevelezésük fontos olvasás- és könyvtártörténeti dokumentum: valóságos társalkodás a könyvek beszerzési lehetőségeiről, árukról, tartalmi értékeikről, más könyvgyűjtőkkel való kapcsolataikról. Segítségükkel rekonstruálni lehet azt a folyamatot, hogyan bővült magánkönyvtáruk, milyen forrásokból, milyen munkákkal gyarapodott, és miként hatott egymásra a két – eltérő személyiségű és érdeklődésű – könyvgyűjtő.

A levelekből megtudjuk, hogy Bod révén számos becses mű került Ráday könyvtárába, és Bod Péter is hasznos könyveket kapott tudományos munkájához a

gróftól, egymás könyvügynökei voltak Erdélyben illetve Magyarországon. Egyik alkalommal Ráday arra kéri a papot, hogy 100 német forintért vásároljon számára Erdélyben könyveket. Válaszában (1754. dec. 16-i levél) Bod szükségesnek tartja, hogy kapjon egy listát a Ráday-téka már meglévő könyveiről, hogy azokat ne vásárolja meg ismét: „*Ha az könyvek listájok kezünkön lesznek, osztán bátrabban vásárolunk... amelyek ezen lajstromban nem lesznek, megszerzem, kivált a régebbieket teljes tehetségem szerint ígykezem*”. (1754. dec. 16-i levél.) Majd szomorúan tudósítja a magyar urat, hogy bizony Erdélyben nincs annyi új könyv, amihez 1000 német forint kellene. „*Sok magyar könyvek kellenének ennyi pénzre*” – írja az 1755. április 16-i keltezésű levelében.

Érdemes feljegyezni, hogy mely könyveket kéri Rádaytól: Huszti István Gyakorlati jogtudományát, Béltől Magyarország földrajzának összefoglalását, Dese-riciusnak A magyarok eredetéről és őseiről szóló munkáját és Priszkosz Rhétor töredékeit Bél kiadásában. „*Ha valahol előakadnának és reá szerzene a Méltóságos Úr, kívánom meghálálni*” – olvashatjuk az 1756. szept. 20-án kelt levelében. Jog és történelem: a teológia után ezek a legkedvesebbek számára.

A levelekben szó esik országos jelentőségű dolgokról is. Például az 1756. szeptember 26-án keltben felveti egy „tudományos akadémia” szükségességének gondolatát. E formában teszi közzé saját „tudományos felfedezését”, amely szerint nem Pesti Gábor Új testamentuma (1536) a legrégebb magyar könyv – mindeddig ezt hitte – , hanem Komjáti Benedek Szent Pál leveleinek fordítása (1532).¹²

Azokat a munkákat, melyekről e levelekben szó esik, nagy gonddal, sok utánjárással, fárasztó utazások árán sikerült megszereznie. De a világvégi Magyarigen faluban, elzárva a világ zajától – túl a családalapításon, majd megszenvedve felesége halálát –, legkedvesebb időtöltése az utazgatás lett: a hagyatékokban szereplő, eladó könyvek (ritka nyomtatások, öreg másolások) felkutatása és megvásárlása céljából. Gyakran mentek együtt Teleki Sámuellel, „*Erdély legnagyobb könyvekhez értő bibliopola*”-val ezekre a „*kótyavetyékre*”. Pl. 1765-ben, amikor „*21. Januari és más két napokon hányták auctióra a néhai D. Josintzi József úr könyveit Enyeden; ott jelen voltam az első napon magam is, az holott a válogatott jobb könyvek drágák nem voltak*”. Vettem némelyeket magam is.¹³

Nem csupán felkérésre, megrendelésre vásárolt: saját könyvtárat gyűjtött – a számára fontos művekből. (Könyvtára magját a Leydenből hozott több mázsa könyv alkotta.)

A Bod-könyvtár – „*Catalogus librorum*” (Magyarigen)

„*Úgy képzelem el, hogy a magyarigeni szép, bolthajtásos papi laknak egyik kisebb szobájában lehetett elhelyezve a könyvtár. Itt dolgozott Bod Péter, közben kinézhetett a kertbe, talán körültekintett, és a községen túl a szőlőkön, erdőkön legeltette a szemét. A szép, sárgás pergamenbe vagy aranyozott bőrbe kötött kötetek katonásan sorakoztak a polcokon, nagyság szerint*”¹⁴ – ezzel az idillikus képpel indítja Vita Zsigmond a tanulmányát, melyben Bod Péter könyvtárát mutatja be.

Csaknem 900 kötetet számlált ez a gyűjtemény. A korabeli erdélyi könyvtárak között igen tekintélyes méretű magánkönyvtárnak számított: egy könyvbarát tudós életét példázza. Sajnos, a könyvek árverésre kerültek, szétszóródtak. Dézsi Lajos

rövid cikkben szól a könyvtár szomorú sorsáról.¹⁵ A debreceni református kollégium megvett 61 művet, ebből 49 külföldi teológiai könyv, 12 hungarikum. A többről nem tudunk, pedig sok olyan nyomtatvány és kézirat volt nála, amelyből ma már egy példány sincs meg.

Bod a *Magyar bibliothecájának* bevezető soraiban följegyezte, hogy saját 888 darab könyvről is készített jegyzéket. Sámuel Aladár kutatásai szerint ezt – a Radvánszky-család sajkózái levéltárában őrzött – jegyzéket tette közzé 1884-ben a Magyar Könyvszemlében Radvánszky Béla¹⁶. Címe: *Catalogus librorum clarissimi, dum viveret, Petri Bod de Felsőcsernáton*. Vita Zsigmond szerint ez a lista nem a tulajdonos munkája. Az árverésre készült, és sok hibás címadatot tartalmaz, hozzá nem értő hivatalnokok írták, nehezen használható kutatási célokra. Pedig éppen magánkönyvtára állományán keresztül lehet megismerni egy embert, személyét, érdeklődését, gondolatvilágát.

Mit mond – tehát – Bod Péterről, a tudósról, a papról, az emberről könyveinek jegyzéke? Vita Zsigmond tanulmányának mintájára néhány – a jegyzékből kiragadott – könyv alapján kísérlem meg a válaszadást.

Azt már tudjuk, hogy szívéhez legközelebb a teológia és a történelem állt. A prédikátor teológiához fűződő viszonyából természetesen adódik egyházi jellegű könyveinek nagy száma. Kiemelendő azonban, hogy református, unitárius és katolikus teológiai munkákat (Dávid Ferenc, Pázmány Péter) *egyaránt* találunk gyűjteményében.

A történettudomány területéről a Magyarországgal foglalkozó általános munkák mellett (Thuróczy és Istvánffy krónikái, Bonfinius műve, Bél Mátyás munkái) természetesen Erdély története külön is foglalkoztatja (Husztai András *Ó és új Dácia*-ja, Bethlen János krónikája).

A történelem testvérei a filozófia és a politika. Két népszerű Erasmus-munka mellett helyet kaptak Cartesius *Elmélkedései*, Bacon és Machiavelli könyvei, és Campanella kevésbé ismert *Monarchia Hispan* című írása. (A kor nagy francia és angol filozófusait azonban hiába keressük!)

Bod Péter időben és térben egyaránt tájékozott volt. Erre utalnak a téka földrajzi könyvei: Kaposi kéziratos *Geographiája*, két nagy földrajzi atlasz (az egyik kézzel rajzolva Magyarországot ábrázolta) és egy glóbusz.

Ezek mellett pár pedagógiai munka is helyet kapott, pl.: Apáczai *Magyar Enciklopédiája*, Weszprémi Istvántól a *Gyermekek oktatása*, Maróthi *Arithmeticájának* két debreceni kiadása, Losontzi István énekeskönyve, az *Éneklő Mester*.

Vita Zsigmond említett művében megjegyzi, hogy Bod Péter könyveinek jegyzékében legfeltűnőbb a szótárak és nyelvtanok nagy száma és sokfélesége. Ez nem meglepő, ha tudjuk, hogy Bod maga is szerkesztett szótárt. Tudományos munkájában voltak segítségére Európa legismertebb nyelvészeinek héber és arab nyelvtanai, szöveggyűjteményei, a latin és görög nyelvtanok, egy latin-német szótár, egy *Frantzia* és egy *Magyar Grammatica*, egy kéziratos *Oláh Grammatica* és Fogarasi István – ma legnagyobb ritkaságnak számító – 1648-ban nyomtatott román kátéja.

A történelmi érdeklődés mellett a magyar irodalom iránti vonzalom is végigkísérte a tudós életét. Balassi *Istenes versei*, Zrínyi *Szigeti veszedelme* mellett megtalálhatjuk a kortársak (gr. Lázár János, br. Dániel István, Aranka György) irodalmi kísérleteit is.

A könyvgyűjteményből nem hiányoznak a kor legismertebb orvosi és gazdasági természetű kiadványai sem. Így találhatunk *Bábakönyvet*, *Marha dög körül való rendtartást*, *Pestis ellen való könyörgéseket* stb.

Külön érdeme az állománynak, hogy kéziratos és nyomtatott munkák egyaránt helyet kaptak benne. Fontos megemlíteni még, hogy a román nyelvű emlékek céltudatos gyűjtéséről is tanúskodik. Ez egyáltalán nem volt jellemző a kor magyar tudósaira, könyvtáraikban román könyv nemigen szerepelt. (Valószínűleg első, korán meghalt, román műveltségű feleségének hatására kell gondolnunk.)

Nyilvánvaló, hogy egy könyvekhez értő, polihisztor tudós könyvtárának modelljét állíthatjuk össze a jegyzékből kiemelt könyvek alapján. Elsősorban hívei papja volt ő; de ha kellett orvos, állatorvos, gazda; és historiographer, literátor, geográfus, orientalista, pedagógus is – ha úgy hozta kedve.

A szintézis – Magyar Athenas

Mindaz, amit eddig elmondtam Bod Péterről, főképpen a gyűjtő ember bemutatását szolgálta. A *feldolgozó* ember a művein keresztül ragadható meg.

A már említett munkáin kívül különös figyelmet érdemel a főmű: a *Magyar Athenas* – könyvészeti ismereteinek szintézise, 20 év gyűjtőmunkájának eredménye. Sokan és sokat írtak már erről a könyvről, jót és rosszat egyaránt.

Tartalmát pontosan megadja az alcíme: „...*az Erdélyben és az Magyar-Országban élt tudós embereknek, nevezetesebben akik valami, világ eleibe bocsátott írások által esméretesekké lettek, s jó emlékezeteken fenhagyták, Históriájok, mellyel sok esztendők – adott, nem kevés szorgalmatossággal egybe-szededetett és az mostan élőknak, s ezután következőknak tanuságokra, s jóra való felszerkentésekre közönségessé tett F. Tsernátoni Bod Péter Á M. Igeni Eklésiában a Kristus szolgálja Nyomtatott 1776-dik Esztendőben.*”

Úgy gondolom, hogy a mű vizsgálatakor nem lehet figyelmen kívül hagyni a *szándékot*, amely létrehozta. Ennek legszebb megfogalmazását Baróti Dezső fentebb említett tanulmányában olvastam: „*a Magyar Athenas, a XVIII. századi enciklopédiák e primitív rokona ... nem elégszik meg az adatok felsorolásával; ha szerényen is, tételt akar bizonyítani [kiemelés tőlem] velük. Tétele az, hogy a magyarok között, történetünk sok viszontagsága ellenére is, minden időben akadtak nagy tudású íróemberek, s így akarva-nem akarva a felvilágosodásra jellemző embereszményt keresi a múltban.*”

E magasztos cél fényében eltörpülnek a kritikák: a néhol téves vagy pontatlan adatok, az életrajzok erősen felekezeti színezete, a sok latin kifejezés, a szegényes kép a régi irodalom „nagyjai”-ról (Balassi, Zrínyi), néhány jelentős író kihagyása, a kedélyes hang.

Felerősödnek viszont a pozitívumok: a felhalmozott anyag szokatlanul nagy mennyisége (528 író élete és munkája+55 névtelenül megjelent mű), a rendszerezés igénye (a könyvek 20 szakba sorolódnak, ebből 17 vallási, 3 világi téma), a magyar nyelvűség. Több, ma már fellelhetetlen mű létezéséről ez az egyetlen adatforrásunk. Az első magyar nyelvű írói lexikonnak tartjuk.

Beteljesedett Sinai Miklós jóvondólése: „*ezt a maradék is háls indulattal fogja venni, mint egy olyan szép munkát, a mellyel a magyar nemzetnek a tudományok*

gyakorlására való nagy hajlandósága és tehetsége bebizonyítottatik és az ellenkezőképen értő némely idegeneknek az ő balvélekedésök hathatóképen megczáfoltatik”.¹⁷

Bod Péter neve kapcsán szólni lehetne még hittudományi, egyházjogi munkáiról, halotti beszédekről, anekdotagyűjteményről, emlékiratról, irodalomtörténeti művekről és kéziratokról – valamennyi méltó arra, hogy tüzetesebben foglalkozunk vele. De ez már egy másik dolgozat feladata...

Q.E.D. – Quod erat demonstrandum...

Én csupán annak bemutatására vállalkoztam, hogy a mezítlábas székely gyerekből hogyan lett – tudásvágya, szorgalma segítségével – a 18. századi Erdély legjelentősebb tudósa, s ebben hogyan segítette könyvimádata. Ennek során – vázlatosan – képet kaptunk Erdély olvasmányműveltségéről is.

Abból a feltételezésből indultam ki, hogy a könyvekhez való viszony minősége az emberi élet minőségét is befolyásolja, s egy adott kor társadalmának olvasmányműveltsége meghatározó (lehet) a korszak utólagos megítélése szempontjából. Hipotézisem – számomra igazolódott.

Toldalék

A halhatatlanságra vágyó Bod Péter Pikinér Kroncz Józseffel, a korabeli „képíróval”, készíttetett magáról egy vászonképet. Ezen tokás, bajusztalan, húsos szájú, mosolygós szemű, vállra eresztett ezüstös hajú férfi néz ránk fehér nyakravalóban, prémes mentében; finomra hegyesedett ujjai között *könyvek*, s az asztalon, a tintába mártott író toll mellett is *könyvek*.

A *Dictionarium* című munkája belső fedelén 6000 példányban mutatta meg magát így a világnak.

Pedig az öröklét *igazi* kulcsa már ekkor a kezében volt...

Kozmáné Sike Emese

JEGYZETEK

- 1 Sámuel Aladár: Felsőcsernátoni Bod Péter élete és művei. Bp., Hornyánszky ny. 1899. 223. p.
- 2 Baróti Dezső: Árnyékban éles fény. Bp., Gondolat, 1980. 11. p.
- 3 Bod Péter: Önéletírás. In: Bod Péter: Magyar Athenas. Bp., Magvető, 1982. 9., ill. 13. p.
- 4 Jákó Zsigmond: A nagyenyedi Bethlen kollégium régi könyvtárának kézirat ritkaságairól. In: Jákó Zsigmond: Írás, könyv, értelmiség. Bukarest, Kritérium K., 1977. 209. p.

- 5 Barcza József (szerk.): A debreceni Református Kollégium története. Bp., Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988. 412. p.
- 6 Bod P. i. m. 22. p.
- 7 Vita Zsigmond: Az enyedi kohó. Bp., Magvető, 1986. 219. p.
- 8 Madas Edit–Monok István: A könyvkultúra Magyarországon. A kezdetektől 1730-ig. Bp., Balassi K., 1998. 100. p.
- 9 Bethlen Kata könyvtárának (A) és (B) jegyzéke. In: Monok István (szerk.): Erdélyi könyvesházak III. 1563–1757. Szeged, Scriptum Kft., 1994. 24–65. p.
- 10 Bod Péter: Magyar Athenas. Bp., Magvető, 1982. 258. p.
- 11 Mikó Imre: Bod Péter élete és munkái. Bp., Emrich, 1862. 52. p.
- 12 A levéldízetek forrása: Bod Péter: Magyar Athenas. 461–484. p.
- 13 Bod P. önéletírása, 62. p.
- 14 Vita Zsigmond i. m. 214. p.
- 15 Dézsi Lajos: Bod Péter könyvtárának sorsa. Magyar Könyvszemle, 1895. 191–192. p.
- 16 Radvánszky Béla: Bod Péter könyvtárának jegyzéke. Magyar Könyvszemle, 1884. 58–86. p.
- 17 Sinai Miklós levele Bodhoz, 1767. július 29. In: Magyar protestáns figyelmező, 1872. 53. p.

Az Uj Idők Lexikona (1936–1942)

Hazai lexikonkiadásunk hiányosságai miatt továbbra is nagy keletje van könyvtárainkban és a magánszemélyek között is a több évtizeddel ezelőtt megjelent nagy, általános lexikonoknak. A legismertebb ezek közül természetesen a Révai Nagylexikona, ám kevesen tudják, hogy már a háború előtt voltak kísérletek a modernebb magyar lexikon létrehozására.

Az egyik ilyen nagy vállalkozás az Uj Idők Lexikonának megjelentetése volt. Kiadója, a Singer és Wolfner az ország egyik legnagyobb könyves cégeinek egyike, folyóirata, a Herczeg Ferenc nevével fémjelzett Uj Idők pedig a legnépszerűbb és a legnagyobb példányszámú szépirodalmi lap ebben az időben. Kicsit furcsállható talán, hogy éppen ez a cég vállalkozott erre, ugyanis – bizonyára a nagy népszerűség miatt –, „rossz” híruk volt: bestseller-kiadónak, illetve „rózsaszín” lapnak tartották ezeket.

A lexikon kiadásának ötlete 1935-ben merült fel a vállalat vezetőiben, meghozzá abból az apropóból, hogy méltóképpen megünnepeljék a lap indulásának 40. évfordulóját: „Az Uj Idők előfizetőit a magyar szó szeretete vezette és tartja az Uj Idők táborában, bizonyos tehát, hogy könyvajándéknak a lap minden előfi-

zetője örülni fog. Könyvben viszont monumentálisabbat, hasznosabbat, értéke-
sebbet senki sem adhat egy húsz kötetből álló, teljesen modern és gazdagon il-
lusztrált lexikonnál. Az Új Idők olvasótábora a művelt magyar középosztály. A
művelt embernek jellemző vágya, hogy még műveltebb akar lenni. Ezt a kíván-
ságot könyv nem elégítheti ki jobban, mint az Új Idők Lexikona.” – írják 1935
szeptember elsején, a lexikont beharangozó cikkben (UjId. 1935.II.342.)

A kiadóban jól számítottak, az érdeklődés óriási volt. Sokan fogadták hitetlen-
kedve, hogy ez a lexikon teljesen ingyenes lesz a lap előfizetőinek. Persze ha a
másik oldalról nézzük a dolgot, akkor azt is mondhatnánk, hogy több évig elő kellett
fizetni a lapra ahhoz, hogy hozzájuthasson valaki a lexikonhoz, mivel könyváru-
si forgalomba nem fog kerülni. A tervek szerint negyedévenként jelenik meg egy-egy
kötet, tehát öt év múlva válik majd teljessé a sorozat.

A lexikon főszerkesztője Lyka Károly lett, a neves művészettörténész, akinek
1896 óta jelentek meg cikkei az Új Időkben, de ekkortájt már a kiadó, illetve a
lap egyik vezetője volt. Személyében a legmegfelelőbb embert találták meg erre
a feladatra. Már a kb. 250 munkatárs kiválasztásánál kiderült, hogy „tud minden-
kiről, ismer mindenkit. Nem személy szerint!... De a munkáikat igen. Hogy ki
mit dolgozik, min dolgozik? És hogy mennyit ér a munkája. Szinte hihetetlen, de
a szellemi élet egészét is, részleteit is át tudja tekinteni.” – írja róla munkatársa,
Fodor Gyula (Emlékek egy szerkesztőségi szobából. In: Lyka Károly emlékkönyv.
Bp. 1944. 70-71.) És neki megvolt a kellő tekintélye is. Sokan húzódoztak a leendő
lexikoncikkírók közül – egészen addig, míg ki nem derült a szerkesztő személye:
„Lyka Károly? Az más... Nemcsak Lyka ismerte munkáikból a válogatottnál vá-
logatottabb tudóstársaságot, ők is ismerték Lyka Károly írásait.” S kiderült róla
az is, hogy valóságos polihisztor. Több kéziratot is megjegyzésekkel látott el, és
a szerzők helytállóknak fogadták el valamennyit, nemcsak a művészettörténeti,
hanem bármely más tudományágban és témakörben is.

Az Új Idők természetesen máris megkezdte a lexikon propagálását. Hamarosan
közölt néhány rövid cikket, amelyekben pl. néhány ismertebb munkatárs írta le,
hogy miért vállalták a részvételt a lexikon elkészítésében. És egészoldalas hirdeté-
sek is megjelentek a lapban, melyekből kiderül, hogy ez a „magyar lapkiadás törté-
netében egyedülálló”, s hogy nemcsak tudományos, de „nemzetgazdasági szem-
pontól” (mármint hogy öt esztendeig nyújt munkát a papírgyárak, nyomdák stb.
dolgozói ezreinek) és a „nemzeti műveltség szempontjából” (hiszen „jellemezően új
magyar műveltség alapjait rakja le”) is jelentős.

Az első kötet 1936 márciusában jelent meg. A figyelmes kritikuskak persze
azonnal szembeötlött két dolog. Az egyik a kötet terjedelme: a megszokott 7-800
oldal helyett, csak 3-400 volt. (A lap egy külön cikkben magyarázta el, hogy a
régii lexikonok vastagok, testesek és kezelhetetlenek. Az új angol könyvművészeti
gyakorlat szerint viszont legyen könnyű és könnyen kezelhető egy lexikonkötet
is.) A másik tény pedig az volt, hogy ezek a kötetek csak fűzve voltak ingyenesek.
A kötésért már külön kellett fizetni 1,60 pengőt. Lehetőség volt arra is, hogy két
kötetet egybekössenek 2,50-ért – ebben az esetben viszont a kötetek száma máris
a felére csökkent...

A kiadó jól számított: mindenki kötve kívánta megkapni a lexikont (hiszen még
így is olcsó volt), sőt még vissza is küldhették a már megkapott fűzöttet, hogy
bekötessék. Így hát a kiadás minden bizonnyal nem volt veszteséges (bár mindig

hangsúlyozták, hogy ez áldozat a részükről), ekkora mennyiségnél (az előfizetők száma kb. 50 000 volt!) már sokkal kevesebb volt a ráfordítás. És nem kétséges, hogy mekkora reklám volt ez a kiadónak és a lapnak egyaránt.

A Singer és Wolfner cég soha nem bízott semmit a véletlenre. Hogy az érdeklődést fenntartsák a lexikon iránt, időről időre megjelentek cikkek a lapban, melyek tulajdonképpen burkolt reklámnak tekinthetők. Ilyen pl. az „Ami hozzátartozik a műveltséghez” című írás (UjId. 1936.II.168.), amelyben egy egész hasábon keresztül a félműveltség veszélyeiről értekezik a szerző – és természetesen a végkifejlet nem más, mint hogy „az Uj Idők Lexikona ebben is segítségére van az olvasóinak. A Lexikonban minden használt, vagy kevésbé használt idegen szó jelentése és pontos magyarázata benne van.” A „Kötelező baktériumok” című cikkben (UjId. 1936.II.652.) a szerző egy pohár tej felett elmélkedik: vajon milyen baktériumok vannak benne? Elhatározza, hogy utánanéző a dolognak, akár a bakteriológiai intézetbe is elmegy – ám ez felesleges immár, mert éppen megérkezett a lexikon 3. kötete, amelyből mindent megtudhatunk, amit csak akarunk...

De megjelennek esetenként másfajta cikkek is, gyakran az első oldalon: „Előtünk fekszik az asztalon az Uj Idők Lexikona ötödik kötete. Most érkezett a nyomdából, még érezni rajta a nyomdafesték friss szagát. Magával hozta a serény munka tavaszi levegőjét, vidám, könnyű lázát, sok izgatott örömét. Szinte él még, szinte lélegzik...” – lelkesedik az ismeretlen cikkíró, és így fejezi be írását: „... bocsásák meg nekünk ezt a kissé meghatott hangú beköszöntőt. Tudjuk, hogy ajándékot nem szokás dicsérni, de szolgáljon mentségünkre, hogy csak olvasóink véleményét: a sokezer levél tartalmát foglaltuk itt össze.” (UjId. 1937.I.405.)

Láthatóan a lap munkatársai nagy képzelőtehetségről tesznek tanúbizonyságot a lexikon dicséretében. Nemcsak az olvasó eszére, hanem a szívére is hatni akarnak: ne csak használják a lexikont, hanem szeressék is.

Hámos György pl. így ír a 7. kötetéről: „Tudom, hogy amit a Cun és a Drótfény között találok, ez a hatalmas gyönyörű világ a tudás és az igazság elpusztíthatatlan világa.” (UjId. 1937.II.494.) A 14.-ről viszont Zsigray Julianna vallja be, hogy „már napok óta olyan izgalommal, olyan ismeretlen, boldog világba való felejtkezéssel” olvassa „amilyent az indiánregények óta” nem érzett... (UjId. 1940.I.96.)

Más okból van írni való 1939 januárjában a 12. kötetéről: „A G-betűs címszóanyag egészen, és a H-betűs is jórészt nyomásra készen állt már, amikor egymillió felvidéki testvérünk hazatért. Nekem jutott az a boldogító feladat, hogy a Magy. Kir. Központi Statisztikai Hivatal november 5-én kiadott hivatalos közleménye alapján valamennyi visszacsatolt felvidéki községnek a trianoni állapotoknak megfelelően megszövegezett adatait helyesbítsem... Természetesen az immár elavult térképeket is újjakkal kellett kicserélni. Hála Istennek! Ilyen körülmények között egy-két nappal később is jelent meg lexikonunk XII. kötete a szokottnál...” (UjId. 1939.I.40.)

S megjelenik a politika a 13. kötetben is: „Történelem és iránymutatás egyszerre a kötet főcíkke is: Magyarország Főméltóságú Kormányzójának, vitéz Nagybányai Horthy Miklósnak az életrajza.” – írják erről a kötetéről, amelynek kézbevételekor egyébként „az az érzésünk, hogy a tudomány végtelen birodalmát tapasztalt vezető irányítása mellett, arányos útszakaszokban járjuk be.” (UjId. 1939.I.630.)

Ekkor egyébként már látszott a kötetek beosztásáról, hogy a megadott terjedelem nem lesz tartható: 1940 márciusában be is jelentik, hogy 20 helyett 24 kötetes lesz a lexikon.

A 18. kötet kapcsán írnak arról, hogy „élő szervezet minden lexikon. A lexikon szíve nem költői értelemben felfogott ... szív, hanem az, amit a természettudományból ismerünk: a vérkeringés központja, mozgó gépezet... A magyar lexikonok szíve az M-betűs kötet, annak is pontosan a magyarsággal és Magyarországgal foglalkozó része.” (UjId. 1940.I.427.)

A 19. kötet ismét csak késéssel juthatott az olvasók kezébe, ezúttal Észak-Erdély visszatérése miatt. A kötet már teljes egészében kinyomtatott állapotban volt, tehát szinte újra kellett szerkeszteni... A lap közli is Nagyvárad legújabb térképét, amelyen a főbb útvonalak immár Tisza István, Teleki Pál, Csáky István, Horthy Miklós – és Hitler Adolf nevét viselik... (UjId. 1940.II.674.)

Az utolsó kötet megjelenése után a lap szerkesztői a „Beváltottuk ígéretünket...” című cikkben zárták le a vállalkozást: „Mikor az Uj Idők negyvenéves jubileumának méltó megünneplését tervezgettük, egyhanguan az a vélemény alakult ki, hogy olyan művet kell teremtenünk, mely mind a nagyközönség, mind az egyetemese magyar kultúra szempontjából a legjobb szolgálatokat teljesíti. [...] És most, hogy felsorakozik előttünk a huszonnégy, tekintélyt parancsoló kötet, látjuk csak igazán, mennyire helyes volt az Uj Idők kiadójának gondolata... [...] A nagy művet most már befejezve, bizalommal nyújtjuk át közönségünknek és reméljük hogy jó hasznát fogja venni. Átérezzük a pillanat jelentőségét: akik ezt a lexikont életrehívták, nemzedékekre szóló művel gazdagították a magyar művelődést.” (UjId. 1942.II.31.)

Ugyanakkor – nyilván, hogy a kínálózó üzletet se szalasszák el – mégis meghirdették a lexikon árusítását a nagyközönségnek. 12 kötetben, díszes félvázsonkötésben (másfajtaban, mint amilyenben a lap előfizetői kapták) ára – egy egyszerű fém állványal együtt – 200 pengő volt.

A kiadó vezetői azonban nem pihentek. Talán válaszolni akartak azokra a vádakra, amelyet a szélsőjobboldali sajtó hangoztatott egyre jobban: hogy a Singer és Wolfner Kiadó zsidó cég, s mint ilyen, magyarellenes, elpusztítandó... Ezért újra visszatértek a lexikonra: „Egyik hűséges olvasónk azt emeli ki, hogy könyvesszéki rényének legszebb dísze a méreteiben is tiszteletet parancsoló, kiállításában rendkívül ízléses sorozat, a másik megköszöni azt a sokszoros tanulságot, mellyel a kötetek forgatása járt, van olyan is, aki – mint minden szolgálatra kész jóbaráttól – a rejtvényfejtés szórakoztató foglalatosságai közepette kért és kapott tanácsokat, és van olyan is, aki az élet nagy kérdéseiben tapasztalta ki minden szükséglettel számoló, a nemzetnevelő feladat súlyos felelősségét mélyen átérző gondosságát.” – Az utóbbi félmondat már egyértelműen reflexió a vádakra. Majd így folytatják: „Az Uj Idők azonban nem áll itt meg, hanem folytatni akarja a nagyjelentőségű ismeretterjesztő munkát... Az új sorozat, a Művelődés Könyvtára, méltán sorakozik az Uj Idők lexikona mellé, azt sok tekintetben kiegészíti, de önmagában is lezárt egész.” (UjId. 1942.II.346.)

Ezt a sorozatot is húsz kötetre tervezték, meg is kezdték a kiadást, de a közeledő front miatt ez már nem valósult meg.

Bálint Gábor

Információ–kommunikáció–nyelv

A címben szereplő három szó (?), fogalom (?), kategória (?), jelenség (?) természetesen szerepelhetne egészen más sorrendben is, és talán az sem lenne értelmetlen, ha e hármasságot permutatív alapon mutatnánk be. Ám akár így, akár úgy, a teljesség e hármassággal semmiképp sem érhető el. További szavak, fogalmak, kategóriák (stb.) kíváncsnának a címbe, hogy legalább némileg kijelöljék az adott (föladott) tárgykört. Jel, jelentés, szemiózis, beszéd, beszédaktus, metakommunikáció, nyelvhasználat, metainformáció, axiológikus információ, értelmezés, megértés, kogníció – és sorolhatnánk még végelelathatatlantul. Soroljuk is őket szinte naponta. Ritka az olyan könyvtári–könyvtárosi megnyilatkozás, „beszéd”, cikk, előadás, reflexió vagy akár szakmai belső monológ, amelyben ne szerepelnének – lehet, néha túlzott bőségben is – a fenti szavak, fogalmak, kategóriák és társaik. És nemcsak érthető ez, de természetes, sőt szükségszerű is. A könyvtár az információk tára, információkat szór, sugároz szerteszét, kezeli, manipulálja, sőt gyártja, előállítja azokat. A társadalom, amelyben a könyvtár létezik, működik és funkcióit betölti – manapság már kötelező ezt így mondani – információs társadalom, tudásalapú társadalom, vagyis egyúttal az információk továbbítására, célzott helyekre való eljuttatására építő társadalom, azaz kommunikatív, kommunikáló, a kommunikációt a középpontba állító, pontosabban az ott fellelhető és így ott és olyanként elismerni kénytelen társadalom. És akkor még nem is említettük a számítógépeket, a számítógépesítést, amellyel kapcsolatban ugyancsak ezek az alapszavak lépnek előtérbe, hisz a gépek – mi mást – információkat tárolnak, kezelnek, sugároznak, és így – többek közt – kommunikálnak velünk, egymással, önmagukkal stb.

Mindezek következtében a könyvtárosoknak – immáron több évtizede – égető szükségük volt és van a fenti témakörrel szülő, a fogalom- és kategóriarendszert megalapozó, elmagyarázó, megértető munkákra, ám ennek – ugyancsak több évtizede – éppen nincsenek bővében. *Fülöp Géza* remek összefoglalása, az először a Kriterionnál (Románia) megjelent *Az információ* című könyve szuperszláger, tudományos bestseller lett (és az ma is). Könyvtárosok nemzedékeinek volt ez a mű alapkönyve, olyan kötelező olvasmánya, amelyet valóban mindenki el is olvasott. Más munkák azonban nemigen álltak, állnak az e vonalon, terrénumon tájékozódni kívánók rendelkezésére. Illetve mégis. *Banczerowski Janusz* professzornak most jelent meg *A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései* című könyve, amely – nem túlzás a szó – ennek a fölötte kiterjedt, a szó legszorosabb értelmében komplex és interdiszciplináris területnek egyik nemzetközi vonatkozásban is kiemelkedően jelentős, magisztrális összefoglalása. A vaskos kötet a professzor mintegy harminc év alatt írt tanulmányainak gyűjteménye, de korántsem afféle cikkgyűjtemény, vegyes „felvágott”. Nem az, mivel Banczerowski szinte tudományos kutatásainak kezdetétől az információ, kommunikáció és a nyelv – egymással szorosan összefüggő – kérdései iránt érdeklődött. Tanulmányai nem alkalmi

írások erről-arról, hanem egy szigorúan megfogalmazott kutatási cél elérésének érdekében végzett mélyfúrások, tehát szerves egységbe illeszkednek, egymásra épülnek (ezt a szerző sokszor jelzi is bennük, utal arra, hogy mely korábbi tanulmányának, szívesebben mondanánk azt, fejezetének folytatásáról, továbbbépítéséről, kibontásáról van szó), a könyv tehát bátran tekinthető összefoglaló monográfiának is, amelynek egyes fejezetei (szokás ez a tudományos nagyüzemben) önállóan már megjelentek itt-ott, különböző folyóiratokban, tudományos cikkgyűjteményekben stb. Banczerowski Janusz professzor neve egyébként nem ismeretlen a könyvtárosi nagyközönség előtt. Éppen Fülöp Géza klasszikus munkájából tanulhattuk meg, kicsoda is ő, irodalomjegyzékéből pedig egyik, e mostani kötetében is szereplő munkájára történik nyomatékos hivatkozás.

Banczerowski professzor nyelvész. Könyvéből (is) kiderül, hogy az információ és a kommunikáció kérdéskörei iránt való érdeklődése nyelvészeti problémák megoldására tett kísérleteiből fakadt. Szó sincs azonban arról, hogy a nyelvészet „kaptafájára” kívánná húzni az informatika és a kommunikációelmélet modelljeit. Sokkal inkább az lehet a munkáját forgatónak az érzése, hogy a viszony fordított. Banczerowski azért volt képes új nyelvészeti és nyelvelméleti, általános lingvisztikai és nyelvfilozófiai eredményekre jutni, mert nemcsak használta, kihasználta az informatikai és kommunikációelméleti kutatások eredményeit, hanem mert azok kimunkálásában tevőlegesen szerepet vállalt. Olyan informatikai (kommunikációelméleti) szakember ő, aki teljesen otthon van a nyelvészet világában, komplexitásra nem is kell törekednie, az épp az ő legsajátabb otthona. És – talán – ebben áll munkájának legfőbb hozadéka is.

Mert a „dolog”, az információ és a kommunikáció problémamezeje nem ott kezdődik, hogy van üzenet (információ), van kód, van csatorna (és csatornazörej), van felvevője az üzenetnek (stb., stb. – jól ismerjük – és már unjuk is – a sematikus ábrákat és képleteket). A dolog ott kezdődik valahol Herder és Humboldt (az öregebbik) tájkán, a nyelvről való filozófiai gondolkodás – ma is aktuális, sőt csak ma igazán aktuális – forrásvidékén. Ott, hogy mi a viszony nyelv és gondolkodás, nyelv és valóság, nyelv és metanyelv(ek) között. Leképezi-e, tükrözi-e a nyelv a valóságot, a világot, referál-e róla, avagy konstituálja, konstruálja-e azt. A válasz persze korántsem egyszerű, és semmiképp sem csupán „világnézeti” kérdés. Nem az, természetesen, Banczerowski professzor számára sem. Könyvében nem egyszerűen leteszi a voksot egyik (alap)álláspont mellett, hanem úgy tárgyalja az információra (hisz az információ épp ezen a ponton válik a nyelvészet szempontjából is fundamentális jelentőségűvé) vonatkozó elképzeléseket, hogy azokat a nyelvtudomány Herder és Humboldt óta tartó – sokágú – fejlődésének állandó fókuszaként értelmezi. Saussure, Bloomfield, Harris (igen, a szuperstrukturalista, ma sokaktól afféle *bête noire*-nak tekintett Harris), Shapir, Ayer, Searle, Chomsky és a legújabbak, a Langacker által inaugurált kognitív (és egyúttal posztmodern) nyelvészet képviselői mintha mind az információ meghatározására törekedtek volna (aminthogy – egy bizonyos fekvésben – ez így is van, de hogy mennyire így, azt csak Banczerowski könyvéből tudhatjuk meg igazán). És e meghatározás terén nemcsak érdemes, célszerű, praktikus figyelembe venni a referatív és a konstitutív nyelvfilozófiai álláspontok mindegyikét, de egyenesen elkerülhetetlen is. (Ami az ilyen vonatkozású világnézeti különbségek éppen nem posztmodern értelemben vett relativitását is ad oculos bizonyíthatja.) Az embernek önkéntelenül is Szabó

Árpád zseniális Homérosz-komentárja jut az eszébe. Szabó Árpád vezeti le kitűnően, hogy a Homérosz-kérdést mindenkor azok vitték előre igazán (élükön Wilamowitz-Moellendorff-fal), akik a „rossz” oldalon álltak, akik a többszerzős Iliászt vallották. Akiknek – ebben – igazuk volt, az egyszerűsők, általában nem lendítettek a kutatásokon. Nos, a referatív és konstitutív nyelvészek esetében – ma még – nem tudatik, kik állnak a jó és kik a rossz oldalon. Valószínűleg mindkét tábor „rossz”, hiszen a kutatást hatalmasan előrevitték. És hogy miben és mennyire, épp ezt dokumentálja Banczerowski kötete, annak szinte minden tanulmánya.

Az mindenesetre tény, hogy az információ és persze vele együtt, vele szerves egységben a kommunikáció kérdésköre nemcsak távlatot és perspektívát nyer az illetén tárgyalás során, hanem egyre sűrűbb szövésű háló is fonódik köréje. Fényesen kiderül ez a kötet olyanféle tanulmányaiból (fejezeteiből), mint *Az információ mennyisége és minősége* (itt külön is felhívnánk a figyelmet arra, hogy – oly sokakkal ellentétben – Banczerowskinak a minőségre is van szeme az információval kapcsolatban, nem véletlenül szentel külön, hosszú passzusokat az axiológikus információnak) vagy *A nyelvi közlés információs struktúrája, Metainformációs struktúrák a nyelvi szöveg síkján, A nyelvi közlés természete és a nyelvi funkciók, A nyelvi közlés rejtett pragmatikai információiról* (figyeljünk a szóválasztásra: nyelv, közlés, pragmatika, információ – dióhéjban már minden megtalálható itt, ezúttal a pragmatika „tengelyén”), *A kommunikációs kompetencia és összetevői* (ne aggódjunk, van szó a kötetben, bőségesen, a kompetenciától elválaszthatatlan, hisz korrelatív performanciáról is), *Nyelvi kommunikációs problémák a mai világban* stb., stb., stb. Definíciót, meghatározást – sejtethetjük ezt az eddigiekből is – persze nem ad Banczerowski professzor. Hogyan is adhatna? De közelebb az információ mibenlétének (és milyenlétének) felmutatásához aligha jutott bárki is – magyar nyelven. Ennél melegebb ajánlást pedig javasolhatnánk-e, ha épp könyvtárosokhoz vélünk szólani.

Sokszor és sokan idézték már a bengál költő, Tagore bon mot-ját, mely szerint ha kompon kelve át a folyón sikerül halat fognunk – szerencsések vagyunk. De a kompon nem haláshajó. Nos, Banczerowski könyve nem csupán (pedig mi mindent jelent ez a csupán is) az információ és a kommunikáció kérdéskörében érdekelteknek nyújt gazdag ajándékot. Épp megközelítésmódjának komplexitása, épp az, hogy a nyelvtudomány-történet több mint kétszáz (döntő) évének eredményeit képes aktuális problémái és mondandói szolgálatába kényszeríteni, teszi azt, hogy – mintegy mellékesen – bevezetést nyújt a modern és posztmodern (ez különösen értékes ajándék, e nemben ugyanis unikum) lingvisztikába, a nyelvfilozófia alapkérdéseibe, a kognitív tudományok számos kutatási projektjébe, a metakommunikáció (amelynek csak egyik aspektusa, részterülete az egyébként a munkában is tárgyalt, manapság oly divatos „testbeszéd”) rejtelmeibe, stb. Szóval az információ kapcsán/ürügén sokféle „hal” kerül e könyv olvasóinak hálójába. Jó lenne, fontos lenne, hogy Banczerowski könyvét minden könyvtáros kézbe vegye. (VK)

(Banczerowski Janusz: *A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései*. Bp., 2000, Eötvös Loránd Tudományegyetem. 402 p.)

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz

Lezárva: 2001. február 20.

99. szám

Megjelenik: általában 30 nap alatt.

Személyi hírek

Koreny Ágnes a múlt év végén lemondott az MKE főtítkári tisztségéről. Utódként Haraszi Pálné, az elnökség tagját február hó 14-én választotta meg az elnökség.

Egyesületi élet

Az MKE és az IKSZ közös szerzői jogi munkabizottsága tájékoztatót készített, mely tartalmazza a könyvtári gyakorlat számára javasolható és követendő eljárásrendet, további felvilágosítást a bizottság elnöke Pallósiné Toldi Márta ad (e-mail: ptmarta@mail.bdmk.hu).

Elnökségi hírek

Az újjáalakult Országos Könyvtári Kuratórium elnöke dr. Bakonyi Péter (a HUNGARNET ügyvezető elnöke), titkára dr. Redl Károly (az Országgyűlési Könyvtár tájékoztatói igazgatója), tagjai dr. Ambrus Zoltán (az MKE elnöke), dr. Bélyácz Iván (a Pécsi Tudományegyetem tanára), Erdei Tamás (a Magyar Bank-szövetség, a Magyar Külkereskedelmi Bank Rt. Elnök-vezérigazgatója), dr. Gáborján Szabó Botond (a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának vezetője), dr. Kerényi Ferenc (az MTA Irodalomtudományi Intézet docense), dr. Romsics Ignác (az ELTE Újkori Magyar Történeti Tanszék tanára) és Zalainé dr. Kovács Éva (az Informatikai és Könyvtári Szövetség elnöke) lettek.

Új kuratórium kezdte meg működését a Magyar Könyvtárügyért Alapítvány mellett. Az elnöki feladatot Biczák Péter, a Pest Megyei Könyvtár igazgatója vállalta, tagjai Haraszi Pálné (Országgyűlési Könyvtár), Kisari Ottilia (Református Kollégium Baksay Sándor Gimnáziuma, Kunszentmiklós), Voit Pál (Modern Üzleti Tudományok Főiskolája, Könyvtár, Tatabánya) és a titkár Szalai Gáborné (Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete) lett. A terveik között szerepel, hogy továbbképzésekhez szeretnének hozzájárulni, valamint vándorgyűlések támogatását tervezik.

Mi történt a szervezetekben?

Az MKE Könyvtárostanárok Egyesülete elnökének Varga Zsuzsát (Székesfehérvár, Fejér Megyei Pedagógiai Szolgáltató Intézet szakkönyvtárvezető), az MKE Zala Megyei Szervezete elnökének Czupi Gyulát (Nagykanizsa, Városi Könyvtár igazgató) választották meg.

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Szervezet és a Közkönyvtári Egylet – a Hild Viktor Városi Könyvtárral – közös szervezésben 2000. november 23-án „Könyvtári arculatépítés” címmel szakmai tanácskozást rendezett Szolnokon.

A Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete – beszámoló taggyűlést tartott a szervezet 2000. december 12-én és egyúttal 10. éves fennállásukat is megünnepelte. A beszámolójuk az MKE titkárságon hozzáférhető.

A Könyvtárostanárok Egyesülete – 2000. november 27-én „Esély? Egyenlőség? Iskolai könyvtárügy 2000.” címmel tartotta meg őszi szakmai napját. Előadásokat tartott Szebedy Tas iskolaigazgató, dr. Ferencz Győző jogi munkatárs és Téglási Ágnes az Oktatási Minisztérium könyvtári referense. Téglási Ágnes az alábbiakat hangsúlyozta: A „jóinformáltság” igénye mellett a könyvtáraknak az információs kultúra kiépítését, hagyományozását kell szolgálni: megtanítani tanulni, tudást megszerezni, az információk között válogatni, értékelni. Az információt kommunikálható formába öntött tudássá a könyvtárnak kell szervezni, feldolgozni, mások által hasznosíthatóvá tenni.”

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szervezet – ünnepséget tartottak 2000. december 11-én „50 évesek a közkönyvtárak” címmel 180 nyugdíjas és aktív könyvtáros részvételével. Érdekes, tartalmas előadásokat, szakmatörténeti beszámolókat hallhattak a résztvevők. Sor került a millenniumi helytörténeti pályázat értékelésére és a „Könyvtárainkért” emléklapok átadására is.

A Társadalomtudományi Szekció – 2001. január 26-án látogatást szervezett az Országházba és az Országgyűlési Könyvtárba. A könyvtárban a 10 éve folyó képviselői tájékoztatásról, valamint az EU letéti gyűjtemény újonnan megnyílt olvasótermének szolgáltatásairól kapott tájékoztatást a közel százfős csoport.

Vas Megyei Szervezet – A Vas Megyei Könyvtárak Értesítőjében, a 2000/3. számban, a területi szervezet beszámolójában olvashattuk: „Az egyesület működését egyrészt a területi szervezetre jutó tagdíj, pályázati és szponzori támogatások (British Council, NKA, Vas Megye Közgyűlése) biztosítják, másrészt pedig az elnök és a titkár ügyszerete.”

Pénzügyek

Az MKE titkársága átutalta a szervezeteknek a 2000. évi tagdíjhányad II. részét.

Pályázatok

– Az MKE elszámolt a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától elnyert 2000. évi költségvetési támogatással, melyet a minisztérium működési kiadásokra juttatott az egyesületnek.

– Az MKE elszámolt az Oktatási Minisztériumtól elnyert 2000. évi költségvetési támogatással.

– Az MKE elszámolt a 2000. évi támogatással, ugyanakkor beadta 2001. évi pályázatát az Országgyűlés Társadalmi Szervezetek Bizottságához az általuk meghirdetett költségvetési támogatás elnyerésére, melyet a társadalmi közérdeket megvalósító szervezetek működéséhez írtak ki.

– Az MKE elnöksége pályázati felhívást tett közzé „Az év fiatal könyvtárosa” elismerő cím elnyerésére. A benyújtási határidő 2001. április 30. (A felhívást kérésre megküldi a titkárság.)

– Felhívjuk a figyelmet az Európai Bizottság a „Kultúra 2000” keretprogramjára. A pályázat űrlapjai letölthetők a www.kulturpont.hu címről.

Képzés

Részlet a dr. Bényei Miklós által összeállított „TÁJÉKOZTATÓ A MAGYARORSZÁGI KÖNYVTÁROSKÉPZÉSRŐL” című tanulmányból, melyet angol változatban a Birmingham-i Egyetemre továbbítottunk: Magyarországon a könyvtárosok képzése három egyetemen, öt tanárképző főiskolán és négy tanítóképző főiskolán folyik. A három egyetem: Debreceni Egyetem, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest), Szegedi Egyetem. Az öt tanárképző főiskola: Berzsenyi Dániel Főiskola (Szombathely), Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Kara (Budapest), Eszterházy Károly Főiskola (Eger), Szegedi Egyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kara (Szeged), Nyíregyházi Főiskola. A négy tanítóképző főiskola: Eötvös József Főiskola (Baja), Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskolai Kara, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola (Debrecen), Szent István Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kara (Jászberény). A képzés formája: nappali és levelező tagozat.

Lezajlott rendezvények

- 2000. november 21-én rendezte meg a Magyar Terminológiai Társaság első nyitott napját az Országos Széchényi Könyvtárban.
- 2001. november 21-24. között a MEDINFO budapesti székházában „Orvostudományi–Egészségügyi Könyvtári Napokat” rendezett.
- Sikeres jubileumi rendezvényt szervezett a 30 éves Műszaki Könyvtáros Szekció (2000. december 2-án az OMIKK-ban) és az ugyancsak 30 éves Zenei Könyvtárosok Szervezete (2000. december 7-én az FSZEK-ben).
- 2000. december 8-án a hírlapkönyvtárosok negyedik szakmai találkozóját tartották meg az Országos Széchényi Könyvtárban.
- 2001. január 22-én idén is változatos programokkal ünnepelték meg ország-szerte a könyvtárakban a Magyar Kultúra Napját.
- 2001. január 29–február 2. között az IKSZ „Minőségbiztosítási tréning”-et rendezett Kecskeméten.
- 2001. február 20-án az IKSZ Tudományos és Szakkönyvtári Tagozata szakmai napot tartott az OSZK-ban, amelynek fókuszában az OSZK új számítógépes rendszere: az AMICUS és a szerzői jogi problémák álltak.

Előkészületben

- **2001. február 28-án** az MKE tanácsulést tart az OSZK-ban.
- Az MKE Elektronikus Könyvtár Szekciója „Szövegek digitalizálása” címmel konferenciát rendez **2001. március 1.** (csütörtök) 10.00 órai kezdettel az OSZK VIII. emeleti előadótermében.
- A Zempléni Könyvtárosok Szervezete taggyűlést tart **2001. március 8-án** (csütörtökön) délelőtt 10 órától a Zrínyi Ilona Városi Könyvtárban (Sárospatak, Eötvös u.6.).
- Az MKE Tavaszi konferenciája az Olvasás Éve” jegyében **2001. április 6–7.** között Kaposvárott lesz.
- A VIII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivált **2001. április 27–29.** között rendezi meg a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete a Kongresszusi Központban. A fesztivál tájékoztatója szerint: „Könyv és virág kölcsönös ajándékozásának szép gesztusával a Könyv és a Szerzői jog Világnapjához kapcsolódik hagyományosan a rendezvény.” Ebben az évben különös szerepe lesz a fesztiválnak: az új évezred küszöbén a kormány által támogatott nagyszabású mozgalom, az Olvasás Éve lesz a központi téma. A könyvtári rendezvényeket a Magyar Könyvtárosok Egyesülete koordinálja, szervezőjük Balogh Margit.
- Az MKE **2001. évi vándorgyűlését augusztus 9–11.** között, Nyíregyházán tartja, a fő téma: „KÖNYVTÁR AZ ISKOLÁBAN, ISKOLA A KÖNYVTÁRBAN”.

Nemzetközi kapcsolatok

A német partneregyesület (a VDB) meghívást küldött a Bielefeld-ben 2001. április 2–5. között megrendezésre kerülő 91. Deutschen Bibliothekartag-ra. A rendezvényen az egyesület képviselteti magát.

Az IFLA idei konferenciája Bostonban lesz 2001. augusztus 16–25. között, az utazáshoz ösztöndíjra lehet pályázni (utazás, szállás, napidíj, részvételi díj).

Az IFLA szervezetében változások történtek a 2000. évi konferencián. Megváltozott a vezető szervek szervezete és a jelölési/választási eljárás. Támogató jelöléseket várnak az MKE-től is, Vajda Erik nemzetközi ügyekért felelős alelnök megkeresi az IFLA központját, hogy az eddigi jelölésekről tájékozzék és szükség ill. lehetőség szerint kapcsolatba lép ez ügyben a többi magyar IFLA tagszervezettel.

A német ösztöndíjas tanulmányúti pályázatot Sándor Gertrúd, a Zala megyei Bíróság könyvtárvezetője nyerte el. Vajda Erik tudakozódik a szervezőknél, hogy van-e lehetőség a most elutasított jelöltek ismételt jelentkezésére.

Társ Egyesületek, rokon szervezetek

2001. február 21-én a Teleház Klub rendezvényén eredményhirdetést tartottak: a „Teleházak a Vidékfejlesztésért” hálózatbővítési pályázaton. 40 új teleház indításához nyertek el anyagi forrást a pályázók. Sík Zoltán informatikai kormánybiztos a „Helyi Információs Társadalomért” díjat a következőknek adta át: Kovács Győzőnek, a Teleház Szövetség elnökének, Gáspár Mátásnak, a Teleház Kht.

ügyvezetőjének, Csernay Árpádnak a mátéi Teleház vezetőjének. Ezt követően Sik Zoltán előadás tartott a „Széchenyi terv informatikai fejezetéről”, különös tekintettel a Teleházakra.

Előzetes rendezvénynaptár:

Magyarországon:

- 2001. március 2. Internet Fesztiva, Budapest, MTA nagyterem.
- 2001. március 3. Internet Fesztiva, Budapest, OSZK.
- 2001. március 19. 175 éves az MTA Könyvtár, Budapest, MTA Székház
- 2001. április 6–7. Az MKE Tavasz konferenciája „MIT ÉR AZ EMBER, HA OLVASÓ?” címmel, az „Olvasás Éve” tavaszi szakmai konferenciája. Szervezők: a Magyar Olvasástársaság, a Kaposvári Egyetem Pedagógiai Főiskolai Kar, a Megyei és Városi Könyvtár (Kaposvár), a Magyar Könyvtárosok Egyesületének több szervezete (a Közkönyvtári Egylet, az Olvasószolgálati-, a Gyermekkönyvtári szekciók, a Könyvtárostanárok Egyesülete)
- 2001. április 18–20. „Networkshop 2001”, Felsőoktatási-kutatási közgyűteményi számítógép-hálózati és alkalmazási konferencia, Sopron, NIIF, www.iif.hu
- 2001. április 27–29. VIII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál, Budapest Kongresszusi Központ. Az MKE ismét megrendezi a már hagyományos Könyvtáros Klubot.
- 2001. május 8–12. „INFO 2001” 3. Nemzetközi Informatikai és Kommunikációtechnikai Szakkiállítás, Budapesti Vásárcsopont, e-mail: info@hungexpo.hu

Külföldön:

- 2001. március 5–6. „From Data to Action: An ARL Workshop on Strategies to Redesign ILL/DD Services”, Washington, Egyesült Államok Mary Jane Brooks, ARL Executive Officer maryjane@arl.org (202) 296-2296. (<http://www.arl.org/access/performance/ilddwork.shtml>)
- 2001. március 9–10. „Towards an Information Society for All – a European Perspective” Bologna, Olaszország (www.britishcouncil.it/english/infoexch/events.htm)
- 2001. március 22–23. „EUSIDIC Spring Meeting”, Lille, Franciaország (www.eusidic.org/lillepressrelease.pdf)
- 2001. március 22–24. „European Conference on Computer-supported Collaborative Learning”, Maastricht, Hollandia (www.mmi.unimaas.nl/euro-cscl)
- 2001. március 26–28. „Internet Librarian International”, London, Egyesült Királyság (www.infotoday.com, www.Internet-librarian.com)
- 2001. március 28–30. „EUNIS 2001: The Changing Universities – The Role of Technology 7th International Conference of European University Information Systems, Berlin, Németország (www.hu-berlin.de/EUNIS2001)
- 2001. április 23-24. „Creating knowledge Conference”, Malmö University, Svédország, e-mail: sara.kjellberg@mah.se; <http://www.bibl.mah.se/konferens/ck2/>
- 2001. május 23–27. „LIDA 2001 – Libraries in the Digital Age”, Dubrovnik, Horvátország, e-mail: lida@ffzg.hr, www.ffzg.hr/infoz/lida/

- 2001. május 27–29. „CAIS 2001” 29th Annual Conference of the Canadian Association for Information Science to be held with the Congress for the Social Sciences and Humanities of Canada, Québec, Kanada (<http://www.fims.uwo.ca/cais/caiscfpe.htm>)
- 2001. május 30–június 2. „VI. European Conference on Archives, Archives between past and future”, e-mail: archives@brainitalia.it, www.brainitalia.it
- 2001. június 9–17. „Crimea 2001” Eighth International Conference, Sudak, Ukrajna. (e-mail: crimea.europe@gpntb.ru, <http://www.iliac.org/crimea2001/index.html>)
- 2001. június 14–20. „American Library Association Annual Conference San Francisco, California, USA.” További információ: Michael Dowling Director ALA International Relations Office ph: +1-312-280-3200 fax: +1-312-280-3256 (e-mail: mdowling@ala.org), (<http://www.ala.org>)
- 2001. június 19–22. „Informing Science Conference”, Krakow, Lengyelország (<http://is2001.com>)
- 2001. június 23–július 20. „International Graduate Summer School 2001”, The University of Wales, Egyesült Királyság, (e-mail: Joyce.Wallace@aber.ac.uk)
- 2001. július 5–7. ICC / IFIP 5th INTERNATIONAL CONFERENCE ON ELECTRONIC PUBLISHING – ELPUB2001 – „2001 in the Digital Publishing Odyssey”, Canterbury, Egyesült Királyság (<http://www.tu-chemnitz.de/pm/elpub2001>)
- 2001. július 20–22. „Bridging Borders: Building Hispanic Library Education and Services in a Global Perspective” University of Wisconsin-Madison, (e-mail: jpearl@slis.wisc.edu)
- 2001. augusztus 16–25. „IFLA 2001 Boston Conference” Boston, MA, USA (<http://www.ifla.org/IV/ifla67/>), utazási ösztöndíj kérhető: IFLA ALP c/o Uppsala University Library Box 510 SE-751 20 UPPSALA, Sweden Fax: +46 18 471 3994 (e-mail: ifla.alp@ub.uu.se)
- 2001. szeptember 4–8. „ECDL 2001 – 5th European Conference on Research and Advanced Technology for Digital Libraries”, (<http://www.ecdl2001.org>)
- 2001. október 1–5. „INTERLENDING & DOCUMENT SUPPLY INTERNATIONAL CONFERENCE” TR3 Conference Centre, Ljubljana, Szlovénia (e-mail: pauline.connolly@bl.uk)
- 2001. október 20–november 11. „2nd INTERNATIONAL SCHOOL FOR ARCHIVAL BUILDING STUDIES (ISFABUS II)”, Szlovénia, <http://www.pokarh-mb.si/miaz/isfabus2.htm>
- 2002. április 22-26. „INFORMATION, KNOWLEDGE AND SOCIETY. CHALLENGES OF A NEW ERA.” Havana, Kuba, e-mail; info@idict.cu. Web site: <http://www.idict.cu/info2002/info2002.htm>
- 2002. augusztus 18-24. 68th IFLA General Conference and Council, Glasgow, Skócia (<http://www.ifla.org/IV/ifla68/>, <http://www.ifla2002.org/>)

Állást keres:

Bahgatné Takács Piroska Edit létszámcsökkentés miatt állást keres. Önállóan vezetett egy kiskönyvtárat 20 évig, telefon: 403-4844. – Bán László nyugdíjas, egyetemi végzettséggel, OMKDK tanfolyammal olvasószolgálati, címleíró, szer-

zeményezési munkát keres, telefon: 06-53-707-390. – Hajdúné Kartal Zsuzsa egyetemi végzettséggel, latin, francia, olasz és szövegszerkesztő ismerettel 6 órás olvasószolgálati, szerzeményezési munkát keres, telefon: 333 2100. – Könyvtárosi egyetemi végzettséggel, német középfokú nyelvvizsgával, angol nyelvismerettel dokumentációs feldolgozásban, lokális valamint CD-ROM-os adatbázisokban, továbbá interneten való keresésben és azokból való tájékoztatásban szerzett gyakorlattal állást változtatna kolléganő, e-mail: tiszil@matavnet.hu. – Középkorú kolléganő főiskolai végzettséggel, francia nyelvismerettel 8 órás állást keres olvasószolgálati, iskolai könyvtári, feldolgozó munkakörben. Telefon: 23-334-892. – Molnár Andrea felsőfokú végzettséggel, számítógépes ismerettel feldolgozó vagy olvasószolgálati 8 órás munkát keres, címe: Bp., Korányi S. u. 201. I. 13. – Zomborné Vaszta Éva 23 éves könyvtári gyakorlattal, könyvtár–történelem szakos egyetemi diplomával, angol és latin nyelvismerettel elsősorban tájékoztatói vagy olvasószolgálati 8 órás munkát keres, telefon: 256-2967.

Állást kínál:

A bicskei Nagy Károly Városi Könyvtár felsőfokú végzettségű munkatársat keres határozott időre (gyesen levő kolléga helyettesítésére) a feldolgozó munkák irányítására. Feladatai közé fog tartozni egyebek között a felnőtt olvasószolgálatban való részvétel is. Feltétel a Textlib integrált könyvtári rendszerben való jártasság. További információ: Gazsiné Estélyi Katalin igazgató Nagy Károly Városi Könyvtár 2060 Bicske, Kisfaludy u. 29. Telefon: 06-22-565-115 – A Budapesti Közgazdasági Egyetem Központi Könyvtára két műszakos munkakörbe KÖNYVRAKTÁROS munkatársat keres! Az állás azonnal betölthet fizetés: a KJT szerint. Jelentkezni lehet: Katona Júlia, telefon: 217-6827 – Az ELTE BTK Könyvtártudományi- Informatikai Tanszéke azonnali belépéssel tanszéki könyvtárost keres. Fizetés: bruttó 49 000 Ft. Érdeklődni lehet: Sebestyén György tanszékvezetőnél, telefon: 266-7946. – Az ELTE Egyetemi Könyvtár Folyóirat osztálya angol nyelvtudással és számítógépes ismeretekkel rendelkező fiatal munkatársat keres. Jelentkezni lehet Zivi Józsefné osztályvezetőnél, telefon: 266-5866/44, e-mail: zivi@lib.elte.hu. – Az ELTE Tanárképző Főiskolai Kar Könyvtára olvasószolgálatos (olvasótermi szolgálat) könyvtáros munkatársat keres. Feltétel: felsőfokú könyvtárosi végzettség, számítógépes ismeret. Előnyben részesülnek az angol vagy német nyelvtudással rendelkező kollégák. Az állás elfoglalásának ideje: 2001. március 1., a munkahely a Kar Kazinczy utcai épületében van. Jelentkezni lehet: Sipos Anna Magdolna könyvtárigazgatónál telefon: 352-8981/117 vagy 138 mellék. – Az ELTE BTK Folklor Tanszéke felvételre keres 2 könyvtáros kollégát, az Országos Német Önkormányzat pedig 1 német nyelvtudással rendelkező könyvtáros kollégát. További információt az Országos Széchényi Könyvtár ad az alábbi e-mail címen: ildi@oszk.hu. – Az ELTE BTK Központi Könyvtára (1146 Bp., Ajtósi Dürer sor 19–21.) változatlanul – és NAGYON SÜRGŐSEN – keres 6 órás állásban szerződéssel foglalkoztatni kívánt takarítónőt. Érdeklődni lehet Jenei Ildikó csoportvezetőnél a 34-30-148/4439-es telefonszámon. – Magyar Posta Rt. Dokumentációs csoportja keres márciusi belépéssel, határozott időre: informatikus könyvtáros szakon végzett (vagy végzős) –, legalább 2-3 éves szakmai gyakorlattal rendelkező fiatal könyvtárost. Elektronikus információkereső eszközök és adatbá-

zisok kezelésében, szakmai információ szervezésben való jártasság, és angol nyelvismeret szükséges. webszerkesztésben jártas, internetes gyakorlattal rendelkező fiatal, felsőfokú végzettségű könyvtár-informatikust angol nyelvismerettel. Munkahely: Budapest XII., Krisztina krt. 6–8. Érdeklődni lehet : Zsolt Pálné csoportvezetőnél. Telefon: 487-1865, fax: 487-1442, e-mail: zsoltpalne@posta.hu – A Nemzeti Szakképzési Intézet könyvtárost keres szakirányú felsőfokú végzettséggel. Számítástechnikai ismeretek és angol nyelvtudás szükséges. Jelentkezni lehet Végh Andrásné humánpolitikai vezetőnél (210-1065) vagy Kovács Dezsőné könyvtárvezetőnél. Telefon: 313-1606. – Az ELTE Egyetemi Könyvtár Folyóirat osztálya felsőfokú végzettségű, angol nyelvtudással és számítógépes ismeretekkel rendelkező fiatal munkatársat keres. Jelentkezni Petrovics Mária főigazgató-helyettesnél lehet: telefon: 266-5014, e-mail: petro@lib.elte.hu – LISZT FERENC ZENEMŰVÉSZETI EGYETEM FŐISKOLAI KAR – Tanárképző Főiskolánk zenei könyvtárost keres közép-, vagy felsőfokú végzettséggel, 8 órás munkaidőben, kölcsönző, tájékoztató, feldolgozó munkakörbe. Jelentkezni lehet a könyvtár vezetőjénél: Károlyi Zoltánnénál, telefon: 318-2044/24. – Az MTA Könyvtárának szerzeményezési osztálya egyetemi végzettségű, angol szakos munkatársat keres. Önéletrajzot postán az alábbi címre kérik: dr. Domsa Károlyné főigazgató-helyettes, MTA Könyvtára, Bp. Pf. 1002. 1245. – A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara Könyvtára keres könyvtár szakon egyetemet végzett, hosszú távon a könyvtárépítést vállaló, vezetői gyakorlattal rendelkező, jogban vagy jogi könyvészetben végzettséggel, esetleg jogi tanulmányokra személyesen is vállalkozó, az angolt is magában foglalóan egy vagy több nyugati nyelven biztos tárgyalási és levelezési készséggel rendelkező majdani könyvtárvezetőt a közalkalmazotti szintet és kedvezményeket egyházi intézményként amúgy is nyújtó, ám azokat versenyképesen meghaladó, megállapodáson nyugvó illetmény ígéretével. Prof. dr. Varga Csaba könyvtári bizottsági elnök, intézetvezető egyetemi tanár, dékánhelyettes. Telefon: 429-7227 (titkárság), 429-7230 (személyes), fax: 429-7226. – A Színház- és Filmművészeti Egyetem Könyvtára középfokú könyvtáros végzettséggel pályakezdő munkatársat keres, telefon: 266-4121.

* * *

Szerkeszti: Jáki Éva

Cím: MKE titkárság, 1054 Budapest, Hold u. 6. Tel./fax: 311-8634

E-posta: MKE@OSZK.HU

BAŃCZEROWSKI JANUSZ

**A NYELV ÉS A NYELVI KOMMUNIKÁCIÓ
ALAPKÉRDÉSEI**

**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
BŐLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
SZLÁV ÉS BALTI FILOLÓGIAI INTÉZET
LENGYEL FILOLÓGIAI TANSZÉK**

BUDAPEST

